

Спас Ташев
Spas Tashev

ХОЛОКОСТЪТ ВЪВ ВАРДАРСКА МАКЕДОНИЯ И
БЕЛОМОРИЕТО ПРЕЗ 1943 Г. И НЕГОВОТО СЪВРЕМЕННО
ИЗМЕРЕНИЕ

THE HOLOCAUST IN VARDAR MACEDONIA AND AEGEAN REGION IN 1943 AND
ITS CONTEMPORARY DIMENTION

EL HOLOCAUSTO EN MACEDONIA DE VARDAR Y LA REGION DEL EGEO EN 1943
Y SU DIMENSION CONTEMPORANEA

СОФИЯ 2012

ПРЕДГОВОР

Преписването на цялата отговорност върху България за депортирането на евреите от Македония и Тракия е явление, което се наблюдава през два различни периода. Интересно е, че между тези периоди има разлика от четири десетилетия.

През годините на Втората световна война в България има три явления, непознати в другите страни - съюзници на германския Райх:

1. България не изпраща своя войска на източния фронт;
2. България не скъсва дипломатическите отношения със СССР;
3. Нито един евреин от старите предели на България не е пратен в лагерите на смъртта.

Тази мъдра политика се ръководи от цар Борис III, който управлява посредством личен режим. В резултат на тази политика, ваякът на войната не мина през България. Правителството в София изпрати три военни корпуса в Гърция и Югославия. Дадените жертви са много малко в сравнение със загубите, които можеха да настъпят, ако българската войска бе изпратена на източния фронт. Стопанството в тила работеше за фронта и много хора дори "трупаха пари". След 09.09.1944 г. българският народ почиташе паметта на отровения от Хитлер монарх. Новият комунистически режим трябваше спешно да очерни лика на цар Борис III. Затова се измисли легендата за един цар, който е антисемит, вампир и гонител на евреите.

Най-ефикасното обвинение срещу България можеше да бъде ХОЛОКОСТА на евреите от Тракия и Македония, без да се спомене даже и присъствието на вермахта и Гестапо в тези земи. Евреите от еврейската секция при ОФ дават алиби на техните другари българи от БРП, БКП и БСП.

Минават над четиридесет години. По бреговете на Вардар обаче не само Йованка белеше платно, но бившите удбаджии* измислят една нова държава на име Македония, един нов език и една нова история. Мартири и мъченици са най-добрата сплав за един нов и измислен народ. При него евреите са всъщност македонци, пратени на ужасна смърт от един жесток български монарх. За тази цел се изопачават фактите, фалшифицира се историята, в полемиката се употребява най-евтината демагогия. Македонските "обвинители" на България боряват със същата техника на "историците", завършили школата на Жданов.

Напоследък се води една страшна антибългарска кампания по целия свят с измислени обвинения срещу България по повод Холокоста във Вардарска Македония и Беломорието през 1943 г. Начело на тази кампания стоят сръбски и гръцки евреи. Пригласят им български евреи от лявото пространство. Но най-важните диригенти на хора са бившите удбаджии от Скопие.

Именно срещу тази добре организирана кампания излиза Спас Ташев с неговия добре снабден с факти и документи анализ. Моят баща Бенямин Ардити ме научи, че точно така се пише история. Всички други писания са чиста политика и публицистика. "Историците" от Скопие пренебрегват фактите. За тях спасяването на 48000 български евреи е едно непознато и неважно събитие. Спас Ташев по най-трудолюбив начин и съвместно е събрал исторически материали, някои познати, а други неизвестни до сега.

С оглед на тъжната действителност, в която официалните представители на Република България са дълбоко заспали на поста си, можем да обясним, че Спас Ташев е българския Дон Кихот, който се бори с вятърните мелници. По-правилно е, че той е момчето, което вика: "царят е гол". Кой не знае, кой не познава факта, че в „новите земи” не българската администрация, а германците бяха господари? Всички знаят, че евреите в Тракия и Македония не бяха български поданици, а съответно поданици на

---

* удбаджия – служител на УДБА (Управление за държавна безопасност), югославският аналог на КГБ

Гърция и Сърбия. За тези въпроси българи и евреи тайно мислят и шепнат, но не смеят да говорят и протестират. Спас Ташев най-после вдига завесата. В полемиката с обвинителите на България той доказва следните точки:

- Антиеврейския закон за защита на нацията е наложен от германските власти, след голямо съпротивление на цар Борис.
- Докато евреите от южна Добруджа получават българско гражданство, под германски натиск евреите от Тракия и Македония остават сръбски и гръцки поданици.
- Присъединяването на България към Тристранния пакт е наложено от германците след съпротива на цар Борис.
- Десантът на фелдмаршал Лист на реката Дунав при Русе е нарушаване на суверенитета на България. Страната фактически е окупирана, но остава с привидно самостоятелно управление.
- Вермахтът напада и превзема Гърция и Югославия. Първата окупация е най-важна от гледна точка на международните закони.
- Българската войска в „новите земи” е подчинена на германското командване.
- Анексирането на Тракия и Македония, както е представено от правителството на Богдан Филов, не е признато от германците. Те разглеждат тези земи като своя окупационна зона с временна българска гражданска администрация.
- Хитлеристките войски пребивават в Беломорието и Вардарска Македония от 1941 г. до тяхното отстъпление през септември 1944 г. Двете области попадат под смесена българо-германска юрисдикция.
- Еврейското население в „новите земи” не служи в трудовите групи, както служат като "трудоваци" евреите от стара България. Значи те са третираны като „чужди” евреи.
- Съдбата на еврейското население в двете области се решава от германците чрез германското посолство в София, където служеха неговите пратеници Бекерле и Данекер.
- Двигател на депортацията е Адолф Бекерле, германски пълномощен министър в София, който влиза в преговори по въпроса с българските власти.
- Прочутата конференция във Ванзее определя, че в България живеят 48000 евреи – точно толкова, колкото е броят на евреите в стара България. Евреите от „новите земи” не се разглеждат като български евреи.
- Съюзниците успяват да заблудят Хитлер, че техния десант ще стане в Гърция. 7-ма българска дивизия в Северна Гърция минава под германско командване. В същото време германците гледат на Вардарска Македония като на район от бивша Сърбия.
- Прочутото споразумение Белев –Данекер е фалшифицирано от комисаря по еврейските въпроси Белев. В основата на тази фалшификация е желанието на Белев да депортира 8600 български евреи. Значи българското правителство никога не решило да изсели евреи с българско гражданство. Споразумението е груба фалшификация.
- Белев действа под пряко германско ръководство. Той получава заповеди от Адолф Бекерле, а не от управата на МВР. Македония и Тракия като военни зони са подчинени на немското командване.
- Охраната на влаковете, които возят нещастниците към Полша, е германска, а не българска. Трите депортации от Македония за Полша са съпроводени от германски войници и полицаи, командвани от германски офицери. Спас Ташев прилага оригинални снимки, които доказват това черно на бяло.

- Адолф Бекерле е арестуван от Червената армия. Той е изпратен в прочутия затвор Лубянка в Москва. Там той признава, че постига изселването на евреите от Македония и Тракия чрез натиск върху българските власти.
- Македонската съпротива не прави никакъв опит да нападне транзитния депортационен лагер "Монопол" в Скопие. Прочутите партизани на Тито даже не си мърдат пръстите да нападнат влаковете, които минават през Сърбия по един и същи маршрут към лагерите на смъртта. Приложени са снимки, в които ясно се виждат германски войници, участвали в изселването и охраната на конвоите.
- Само българи спасяват евреи. Виж спасяването на Скендер Бей - Рафаел Камхи в Солун. Цар Борис изпраща своя личен адютант да го освободи и докара в София. За спасяването на евреите също така работят и дейците на ВМРО в Скопие.
- Софийският митрополит Стефан е казал в заседанието на Светия Синод, че за беломорските евреи намесата на църквата се оказала неефикасна, защото те били третираны като чужди, а не като български граждани. Това са думите на духовник, който е живял в онази епоха, без никакво по-късно влияние на „историци“, родени след 1945 г.

Ще прибавя два нови аргумента, които подкрепят становището, изразено от Спас Ташев.

Става дума за прочутото споразумение Белев-Данекер. В параграф 4 четем: "За всеки транспорт ще се приготвя един списък на лицата влизащи в транспорта, който списък трябва да съдържа името, презимето, дата и място на раждането, последното местожителство и занаята на евреите, в три екземпляра. Два екземпляра за германския придружаващ транспорта, а един за германския пълномощник в София". Много ясни са отношенията на Белев с Данекер. Белев е аргатина, а Данекер е чорбаджията. Комисарят работи пряко с есесовеца, като българските власти биват поставяни пред свършен факт.

Пълномощният министър на Германия в София Адолф Бекерле е един бивш стражар и побойник. В България през 1992 г. е издаден неговия дневник. Ето какво четем на с. 46: "Узнах, че в Райха е издадена нова карта, в която България е обозначена като неутрална страна, а освободените – като окупирани от нас." Най-после германците изплюват камъчето. Тук имаме ясно свидетелство за истинските господари в Беломорска Тракия и Вардарска Македония. Тези земи са германски, а не български, както твърди лъжливата пропаганда на Богдан Филов. Обвинителите на България до ден днешен не признават факта, че „новите земи“ са територии, окупирани от вермахта. Германският окупатор прави там каквото иска, в това число и изселване на местните евреи към източните покрайнини на Райха.

До ден днешен се водят дискусиите относно въпроса дали България можеше да спаси евреите от Тракия и Македония. Добруджа бе анексирана от България според международните закони. Евреите там получиха българско гражданство и за това там нямаше Холокост. Да прегледаме накратко положението на България в навечерието на 1941 г. "Творците" на антибългарската история не са живели тогава и правят няколко фатални грешки. Те не казват, че България е една малка и слаба държава. Българската армия е храбра, но лошо въоръжена. Една такава държава не може да определи кой ще владее света, дали демократите, дали нацистите или болшевиките. България е преживяла две национални катастрофи и цар Борис III се мъчи да осуети една нова катастрофа. България е фактически един васал на Германия, с едно само привидно независимо управление. Главното германско военно командване се намира в Борисовата градина, която е на пет минути път от двореца. Гестапо даже готви преврат срещу правителството с помощта на ратниците и легионерите. Тракия и Македония са

превзети първоначално от германската армия без българско военно участие. Германците са господари на положението и те считат, че евреите в тези региони са "техни". Виж свидетелството на Лиляна Паница, частната секретарка на комисаря Белев.

Обръщам се лично към всички честни хора, които се интересуват от историята на изселването на моите братя от Скопие, Битоля, Серес и Кавала. След като безпристрастно се вземе предвид **тогавашното** политическо положение, как може да се обвини България и да се иска тя да поеме отговорност за тази трагедия, за това нещастие, наречено Холокост? Наистина българска войска и полиция, заедно с нацистите, участваха в процеса на изселването. Войниците и полицаите бяха луди, млади глави, насъскани от лъжливата пропаганда на германските агенти Филов, Габровски и Белев. Но срещу един от тях стотици честни българи помагаша в същото време на евреите в стара България. Да обвиним България в Холокоста в „новите земи” е голямо предателство спрямо тези благородни българи. Да пренебрегнем дейността на велики българи като Лиляна Паница, митрополит Стефан, митрополит Кирил, Димитър Пешев, Владимир Куртев, Никола Мушанов, Димо Казасов и много други, които помагаша на евреите, това е срам и позор.

Личностите, които искат да вържат на кола на позора България и българския народ, не взимат предвид стратегическото и фактическото участие на нацистите в Холокоста в Беломерието и Македония. Те изкарват невинни истинските престъпници Хитлер, Айхман и Бекерле. Те без да разбират, стават сътрудници на реабилитацията на зверовете от Берлин.

Аз съм верен син на еврейския народ и доста се колебах дали да приема върху себе си мисията да напиша предговора на това научно есе на Спас Ташев. Всички евреи от Гюмюрджина, Драма, Кавала, Ксанти, Серес, Деде-Агач, Скопие, Битоля, Щип и т.н. бяха мои деди, мои баби, мои бащи, мои майки, мои братя, мои сестри, мои братовчеди... За тях аз тихо ридая през дългите нощи. Тези братя и сестри можеха да бъдат спасени през 1943 г., но на практика нямаше кой да ги спаси. Гръцката и сръбската армия се сгромолясаха през двете седмици военни действия. Сръбският и гръцкият крал избягаха в Лондон. Днес, през 2012 г., никой не може да ги спаси, но можем да спасим историческата истина. Мои близки и роднини бяха и евреите от Солун, Атина, Белград, Букурещ, Прага, Будапеща, Рим, Париж и т.н. И за тях тихичко плача. За нещастieto на тези евреи неприятелите на България хич не се интересуват. За тях българоубийците не леят крокодилски сълзи. От тяхната смърт не може да се натрупа политически капитал. Хитлер събра шест милиона евреи по цяла Европа без помощта на цар Борис III и това доказва, че дори и българите да бяха отказали да сътрудничат в депортацията, резултатите щяха да бъдат същите. Именно поради това нагло лицемерие на българоубийците, реших да приема предложението на Спас Ташев и написах тези думи.

Самуил Ардити
Израел

ХОЛОКОСТЪТ ВЪВ ВАРДАРСКА МАКЕДОНИЯ И БЕЛОМОРИЕТО ПРЕЗ 1943 Г. И НЕГОВОТО СЪВРЕМЕННО ИЗМЕРЕНИЕ

Преди да напиша този материал, прегледах десетки архивни снимки и кинопрегледи от депортацията на македонските и беломорските евреи през 1943 г. С огромна душевна болка видях образите на деца, които ако не бяха унищожени в газовите камери на Треблинка, днес можеше да са живи.

Посвеждавам това изследване на хилядите майки, които с ужас в очите си са видели смъртта на своите деца и пиша тези редове, за да не се повтори никога повече тази трагедия.

От автора

Българската историческа наука през последните 20 г. сравнително обективно е изяснила въпросите, свързани с нацисткия натиск за създаване на антиеврейско законодателство в България по време на Втората световна война, а също така и обратите в неговото прилагане, в резултат на което се стига до спасяването от унищожение на 50 хиляди български евреи. В подобна насока има и няколко издания на български евреи и чужди автори.¹ Основният обект на анализ в тези издания обаче са българските евреи, т.е. тези, които са били български граждани. Съвсем фрагментарно е разгледан проблема с политиката на България към евреите във Вардарска Македония и Беломорието – територии, които страната ни администрира от края на април 1941 г. до началото на септември 1944 г. Този неизследван проблем от българската историография е създал ниша, която е заета от македонски и гръцки публикации, в които в зависимост от политическата конюнктура към датата на издаването им в една или друга степен се прокарват антибългарски становища, стигащи на моменти до пълно изопачаване на историческата истина.² На тези публикации през годините е даван различен обществен отзвук, който е обслужвал конкретни политически и най-вече външнополитически цели и кампании. На тази проблематика е посветено настоящото изследване.

На 23 януари 1941 г. в България влиза в действие Закона за защита на нацията (ЗЗН).³ Независимо, че противоречи на действащата Търновска конституция, той е приет под натиска на Хитлер и копира Нюрнбергските нацистки закони. За външния натиск и съпротивата на цар Борис III срещу ЗЗН пише в дневника си царския съветник Любомир Лулчев, като предава становището на държавния глава: "Аз много отлагах и

¹ Гласове в защита на гражданското общество. Протоколи на Светия Синод на Българската православна църква по еврейския въпрос (1940 – 1944), София 2002, с. 136; Бар-Зоар, Михаел, Извън хватката на Хитлер. Героичното спасяване на българските евреи. София 2011, с. 280; Коен, Давид, Евреите в България (1878 – 1949), София 2008, с. 330; Ардити, Самуил, Човекът, който изигра Хитлер: Цар Борис III, гонител или приятел на българските евреи, Русе 2008, с. 97; Димитър Пешев, Спомени, София 2004, с. 350; Габриеле Нисим, Човекът, който спря Хитлер, София 1999, с. 407 и др.

² Матковски, Александар, Трагедията на Евреите од Македонија, Скопје 1962, с. 102; Матковски, Александар, Историја на Евреите во Македонија, Скопје 1983, с. 211; Коломонос, Жамила и Весковиќ-Вангели, Вера, Евреите во Македонија во Втората светска војна (1941 – 1945, т. I и II, Скопје 1986 и др.

³ Държавен вестник, бр. 16, София, 23 януари 1941

не исках да го правим и ние, но сега вече, след като го имат в Румъния, Унгария и даже във Франция, реших, че е по-добре да се направи от нас, отколкото да ни го наложат. Това, разбира се, е по-хубаво, но нека бъде справедлив и да затваря вратата за произволи".⁴ По отношение на ЗЗН бившият народен обвинител от Седми състав (антисемитски прояви) на т.н. Народен съд Ели Барух, след преселването си в Израел, през 1960 пише в Тел Авив: „германските власти... наложиха на българското... правителство расистко законодателство”.⁵

Вторият дял на ЗЗН е озаглавен „За лицата от еврейски произход”. В чл. 21, ал. а) се забранява на лицата от еврейски произход да бъдат приемани за български поданици. Тази разпоредба се отнася за бъдещи натурализации, докато евреите в България са заварено положение и запазват българското си поданство. Разпоредбата на чл. 21, ал. а) ще се окаже решаваща и с фатални последици при определяне съдбата на еврейското население във Вардарска Македония и Беломорието след април 1941 г. Към м. януари с.г. обаче този въпрос не е стоял на дневен ред.

На 28 октомври 1940 г. започва италино-гръцката война. Въпреки предварителните очаквания за лесна победа на Мусолини, военните действия не се развиват по италианския план и се проточват във времето. Това налага Хитлеристка Германия да подкрепи своя съюзник от Оста и на 1 март 1941 г. обявява война на Гърция. На същата дата във Виена България се включва в Тристранния пакт. Подготовката за това присъединяване започва още в началото на 1941 г, но се извършва в условията на силен германски натиск и съпротива от страна на цар Борис III. Това противопоставяне е документирано в дневника на министър-председателя Богдан Филов, който след завръщането си от срещата с Хитлер на 4 януари 1941 г. информира царя, чиято реакция била следната: „В първия момент Царят каза, че предпочита да абдикира или да се хвърлим в обятията на Русия, макар и да се болшевицираме. Той... гледал какво ще стане с народа”.⁶ В своите спомени Заместник-председателят на Народното събрание Димитър Пешев по този повод пише: „Когато е предстояло неизбежното – в България да влезнат чужди войски (хитлеристки, б.м.) и то в една съдбоносна война, трябвало е да се реши в какво качество тези войски ще влезнат”.⁷

Особеното в случая е, че немските войски започват да навлизат в България на 1 март 1941 г. в 12,01ч., а подписването на присъединяването към пакта става едва в 16,30 ч. Още по-парадоксално е, че българското Народно събрание е свикано да ратифицира договора на следващия ден 2 март 1941 г., когато немските войски са прекосили цялата територия на страната.⁸ От гледна точка на международното право това означава незачитане на българския суверенитет от страна на Хитлер. На този факт обръща специално внимание бившият народен обвинител Ели Барух, който през 1960 г. в Тел Авив пише: „германските власти... окупираха България”.⁹ Друг еврейски анализатор на този период пише: „България представляваше окупирана страна с привилегия на привидна самостоятелна власт, едно състояние, необходимо за заблуждение и използване от страна на Хитлер”.¹⁰ Тези изводи са съвсем точни, защото

⁴ Лулчев, Любомир, Тайните на дворцовия живот. Дневник (1938-1944), София 1992, с. 318

⁵ Барух, Ели, Из историята на българското еврейство, Тел-Авив 1960, с. 7

⁶ Филов, Богдан, Дневник, София 1990, с. 221

⁷ Пешев, Д., Спомени, с. 198

⁸ Нисим, Габриеле, Човекът, който спря Хитлер, София 1999, с. 119

⁹ Барух, Е., Из историята..., с. 7

¹⁰ Гринберг, Натан, Хвала на българския народ спасител, В: Чест и признателност на българския народ – спасител, Яфа 1964, с. 6

България вече е окупирана, когато формално се присъединява към Тристранния пакт.* Италианският изследовател Габриеле Нисим стига до извода, че през онзи период България няма друг полезен ход. „В онзи момент е невъзможно българин да намери алтернатива, която да не означава унищожаването на страната”.¹¹

На 6 април 1941 г. германската армия атакува Югославия и Гърция, а на 7 април вече влиза в Скопие. В тези сражения не участва нито един български войник и германската армия сама окупира Македония и Беломорието. И при този случай от гледна точка на международното право от значение е принципа на първата окупация. Към част от югославското и гръцкото население Германия се отнася като към военнопленници. Това важи както за пленените войници, така и за югославските и гръцките евреи. С разпадането на кралска Югославия и разполагането на нацистката армия, започва действието на т.н. „айнзац групи” към Главното управление за сигурност на Райха. Изпратената от Берлин група е наречена „Айнзац група за Югославия”. Седалището и е в Белград и от там се командват подразделенията в други градове, сред които и Скопие.¹²

Нуждата от освобождаването на немските войски с цел тяхното прехвърляне на изток става причина в края на април 1941 г. там да бъдат изпратени български войски и администрация. Навлизащите български войски обаче нямат самостоятелно командване. В известие от 23.04.1941 г. командващият германската армия ги разглежда като „подчинени (на немското командване, б.м.) български сили”.¹³

Присъединяването към България на Вардарска Македония и Беломорието в края на април 1941 г. не е санкционирано от никакъв официален документ. Навлизането на българските войски и администрация става на основание на спогодбата Клодиус - Попов**, подписана на 24 април 1941 г. От текста на тази спогодба се вижда, че българското правителство поема само задължения, които гарантират правата на германците в окупираните Македония, Тракия и Моравско, които са наречени „отстъпени (от Германия, б.м.) на България области”. За условия, при които ще става това „отстъпване”, за правата на България върху тези области и т.н. нищо не е казано, освен че те ще бъдат оформени след края на войната. Спогодбата гарантира „присъствието на германски войски в тези области”, чиято издръжка се поема от България.¹⁴ В специална точка 5 е разгледана възможността работници от бившите югославски области, завзети от България, „да работят и за напред в Германия”. Изследователят на проблема за българското присъствие в Беломорието по време на Втората световна война Ханс-Йоахим Хоппе смята, че това е по същество „рекрутиране на работници за Германия”.¹⁵

България представя преминаването на Македония и Тракия под българска администрация като тяхно освобождение. Самите български евреи, добре интегрирани в българското общество, са емоционално обвързани с националното обединение на

---

* И други еврейски изследователи на този период стигат до извода, че България е фактически окупирана. Виж например Коен, Давид, Експроприацията на еврейските имуществата през периода на хитлеристката окупация. Годишник на ОКПОЕ, София 1967

¹¹ Нисим, Г., Човекът, който..., с. 122-123

¹² Матковски, А., Трагедията на..., с. 37-38

¹³ Сточевски, Горги, Неколку германски документи од окупацијата на Македонија од 1941 и 1943 год.; В: Гласник на институтот за национална историја, Скопје, јануари-април 1988, с.

** Спогодбата е подписана от Карл Клодиус - зам.началинк на отдел търговска политика при външното министерство на Райха и Иван Попов - външен министър на България през 1940-1942 г.

¹⁴ ЦДА, Ф 176К, оп. 8, а.е. 967

¹⁵ Hoppe, Hans-Joachim, Germany, Bulgaria, Greece: Their Relations and Bulgarian Policy In Occupied Greece, В: Journal of the Hellenic Diaspora, Pella Publishing Company, New York, 1984-10, p. 44

България^{*}, което е водеща линия в българската външна политика от 1878 до 1944 г. В тази насока евреинът Аструк Калев пише за живеещите в България евреи според преброяването от 1934 г. следното: „Така от всички български евреи 43,667 (89,92 %) са родени в границите на днешна България, а от останалите 4,989 (10,08 %) по-голямата част са родени в Добруджа, Тракия и Македония. С този факт се обяснява защо българските евреи се чувстват българи и защо след заминаването им за други страни... привързаността им към България – тяхната родина - продължава”.¹⁶ Интересно е да се видят тези събития през погледа на Аврам Садикарио, евреин от Битоля: „Когато германците дойдоха, улиците бяха пусети, някои хора се съпротивляваха, но всички бяха убити. Просто ей така. Германците бяха в Битоля много кратко време, преди българите да дойдат и да окупираат Битоля. Възрастните македонци ги приветстваха като освободители. Те смятаха, че с българите са един народ”.¹⁷

Докато присъединяването на Добруджа през 1940 г. обаче става с международен договор, то териториалните промени през 1941 г. са военни и нито една държава по света, в това число и самата Германия, не ги признава. В различни германски издания от този период тези земи не са посочени като част от България, а само като намиращи се „под българска администрация”¹⁸ или като „германска окупационна зона, придадена за администриране на България”.¹⁹ Поради тази причина Германия оставя, макар и в редуциран брой, своя войска и полиция в Македония и Беломорието. Македонската историография е категорична, че „покрай българските въоръжени сили (в Македония, б.м.), съществуват и германски единици, команди и полиция... Целият германски военен и полицейски апарат в Македония се меси в работите на българските... власти”.²⁰

Хитлеристките войски пребивават в „новите земи” през целия период от април 1941 до изтеглянето им през октомври 1944 г. Така например в нота на американския генерален консул в Истамбул от 7 август 1943 г. се съобщава, че „между Гевгели и Скопие нашият информатор е видял пет или шест влака с германски войници”.²¹ Според информация на германското военно аташе в София от юли 1944 г., броят на немските войници в България през м. юни 1944 г. е 20924, а през м. юли 1944 г. е 22021.²² Повечето от тях са дислоцирани в „новите земи”.

---

* През 1870 г. се създава Българската екзархия, която представлява форма на културна автономия на българския народ и обхваща трите исторически български области Мизия, Тракия и Македония. През 1877 г. конференцията на посланиците на Великите сили в Цариград изработва проект за създаването на две автономни български области, препокриващи границите на Българската екзархия. На 3 март 1878 г. е възстановена българската държава в историческите граници на българския народ, но през м. юли 1878 г. Берлинският конгрес разделя България на 3 части: Княжество България, автономната област Източна Румелия и Македония и Одринска Тракия, които са върнати на Отоманската империя. През 1885 г. Княжество България и Източна Румелия се обединяват, а през 1893 г. е създадена Вътрешната Македоно-Одринска Революционна Организация (ВМОРО, по-късно само ВМРО), бореца се за автономия на Македония и Одринска Тракия по модела на Източна Румелия.

¹⁶ Калев, Аструк, Демографско и стопанско положение на евреите в България, В: Барух, Е., Из историята..., с. 24

¹⁷ Спомените на Аврам Садикарио са записани през м. март 2005 г. в Скопие от Ракел Асиел и са публикувани в сайта на Центъра за изследване и документиране на Централна Европа (Central Europe Center for Research and Documentation) със седалище във Виена и Будапеща (<http://centropa.org>).

¹⁸ Виж например Das Reich, Berlin, 18.10.1942

¹⁹ Попов, ген-лейтенант, Дейност на българското главно командване през Втората световна война, София 1993.

²⁰ Историја на македонскиот народ, т. 3, Скопје 1969, с. 283. Същият абзац фигурира и в съкратеното издание от 1988 г., което говори за трайна констатация в македонската историография по този въпрос.

²¹ Kitroeff, Alexandros, Documents: The Jews in Greece 1941 – 1944 - Eyewitness Accounts, В: Journal of the Hellenic Diaspora, Vol. XII, Pella Publishing Company, New York 1985-10, p. 20

²² Третиот Рајх и Македонија 1941 – 1945 (документи), Скопје 1996, с. 121

Тази смесена българо-германска юрисдикция влияе и върху правния статут на македонските и беломорските евреи. На 5 юни 1942 г. Министерският съвет утвърждава Наредба за поданството в освободените през 1941 година земи.²³ Съгласно нейния чл. 4, „Всички югославски и гръцки поданици, от небългарски произход, които в деня на влизане тази наредба в сила, имат местожителство в освободените през 1941 година земи, стават български поданици... Тази разпоредба не се отнася до лицата от еврейски произход;“. Разпоредбите на чл. 4 от Наредбата за поданството в освободените през 1941 година земи са в унисон със забранителните разпоредби за лицата от еврейски произход, предвидени в Закона за защита на нацията. Интересен факт е, че в Окръжно № 5347 за прилагане на Наредбата за поданството в освободените през 1941 година земи, въпреки че има специален раздел, в който е разгледано прилагането на чл. 4, никъде не се визират лицата от еврейски произход.²⁴ Все пак Окръжно № 5347 оставя една възможност, от която впоследствие ще се възползват малка група евреи чужди поданици. В специална забележка към Окръжно № 5347 е записан следния текст: „Да се има предвид, че с наредбата не се засягат лицата, местни жители, в освободените земи, които имат друго чуждо поданство (неюгославско или негръцко) – напр. италианско, турско, американско и др. Тези лица запазват и занаят пред поданството, което са имали при режима на югославската, респ. гръцката власт“.²⁵

В края на 2011 г. помолих да ми бъде направена справка във Военния архив във Велико Търново за участието на еврейското население в т.н. „трудови бригади“. Оказа се, че докато всички български евреи мъже на възраст от 20 до 45 години (около 7000 души) през периода 1941 - 1944 г. всяка година са мобилизирани в трудови бригади и изпращани по строителни обекти, някои от които в „новите земи“, то евреите от Македония или Тракия не са били включени в еврейските работни групи. Този факт показва, че през периода от април 1941 до март 1943 г. това население не е било подвластно на българските държавни институции.

Според Глигор Тодоровски, през въпросния период евреите във Вардарска Македония, като небългарски поданици, са „били регистрирани в Бюрото за чужденци при Областното полицейско управление“.²⁶ Същият автор стига до извода, че „Скопската полицейска управа... всъщност била задължена да следи движението и дейността на евреите в града и областта“, защото „полицията трябвало да изпълнява много съвместно желанията на германските военни и други органи за цялостен контрол над евреите във всички окупирани земи“.²⁷

Като анализира настъпилите промени за еврейското население след идването на българската администрация в края на април 1941 г., А. Матковски стига до следния извод: „Айнзац групата от Скопие действаше в цяла Македония до предаването на властта на българския окупатор. Айхмановият* референт след това не решаваше еврейския въпрос в Македония чрез „айнзац групите“..., а чрез Германското посолство в София, където бяха неговите хора Бекерле** и Данекер***, чрез Министерството за

²³ Държавен вестник, бр. 124, София, 10 юни 1942

²⁴ Държавен вестник, бр. 161, София, 24 юли 1942

²⁵ Пак там

²⁶ Тодоровски, Глигор, Нови податоци за състоябата на Евреите во Македонија во 1941 година; В: Гласник на институтот за национална историја, кн. 1-2, Скопје 1995, с. 71

²⁷ Пак там

* Адолф Айхман, нацистки офицер, началник на отдел по еврейския въпрос в Гестапо, един от главните организатори на Холкоката в окупираните от Германия части. След Втората световна война се укрива, но през 1960 г. израелското разузнаване Мосад го открива в Аржентина и изпраща специален отряд, който го залавя и го прекарва тайно в Израел, където е съден за престъпления срещу човечеството.

** Адолф-Хайнц Бекерле, обергрупекфюрер от СА, пълномощен министър на Третия райх в България.

вътрешни работи на България, както и чрез Комисарството за еврейски въпроси, основано към това министерство”.²⁸ В случая е важен извода, че независимо от преминаването на административното управление на Вардарска Македония и Беломорието под контрола на България, съдбата на еврейското население в двете области продължава да се решава от германците.

Евреите във Вардарска Македония и Беломорието са преки свидетели на събитията, довели до промените през м. април 1941 г. За тях е ясно, че фактическият окупатор на тези земи е нацистката армия. В своя статия в излизащото в Тел Авив на ладино* списание „Аки Йерушалайим” е публикувана статия на Моше Шаул, в която ясно посочва, че германските войски са основният противник на евреите в Македония: „Още по-малко известна е съдбата на еврейската общност в Македония..., където последиците от Холокоста (Шоа) били много по-трагични: от около 7500 души, с които наброявала тази общност, в градовете Скопие, Манастир (Битоля), Щип, останали живи след Холокоста едва 200, в мнозинството младежи, които решили да избягат или се скрият от нацистите и се били присъединили към партизаните, с които се били героично против немските сили“.²⁹

Нацисткото присъствие във Вардарска Македония и Беломорието след края на април 1941 г. става причина за организирани антиеврейски действия, в т.ч. и за начало на първите депортации на евреи. Най-често са депортирани лица от германската окупационна зона в Югославия, които са търсили убежище в частта на Македония под българска администрация. Тук трябва да се подчертае, че тези евреи идват напълно легално в „новите земи”, с италиански пътни документи, „на които е положена входна виза от посолството на България в Сърбия”.³⁰ Въпреки това официално разрешение на българските власти, на гара Скопие идващите евреи са били предупреждавани, че не могат да останат в града. Това се дължи на факта, че през целия период от април 1941 г. до октомври 1944 г. на гара Скопие има германска военна комендатура. Смесената българо-германска юрисдикция над „новите земи” е позволявала на нацистите веднага да организират депортацията на тези евреи. Македонският историк Глигор Тодоровски описва случай на депортиране на 47 евреи от Скопие по следния начин: „На 25 ноември 1941 година били изгонени значителен брой евреи от Скопие над 18-годишна възраст. Те били изгонени и натоварени в германски вагон, придружаван от германски и български полицаи”.³¹ Трябва да се отбележи факта, че през цялата 1941 и първата половина на 1942 г. пред българското правителство никога не е поставян въпроса за депортацията на еврейско население. Извършената депортация независимо от издаването на български входни визи показва, че подобни акции във Вардарска Македония са изцяло германска инициатива, реализирани благодарение на смесената българо-германска юрисдикция над тази територия.

През този период (13.06.1942 г.), въпреки хитлеристкия натиск, българското правителство дори съдейства на Международния комитет на Червения кръст за

*** Теодор Данекер, висш нацистки функционер, близък помощник на Адолф Айхман. Пребивава в България от януари до септември 1943 г. като съветник по „еврейския въпрос“ към немското посолство в София.

²⁸ Матковски, А., Трагедията на..., с. 38

* Ладино, известен още като юдео-шпаньолски, е майчиният език на повечето балкански евреи. Представлява смесица от староиспански с турцизми и заемки от езиците на другите балкански народи, в т.ч. и български.

²⁹ Shaul, Moshe, Sentro memorial de las viktimas de la Shoa en Makedonia; В: Аки Yerushalayim, № 86, Yerushalayim, октомври 2009

³⁰ Тодоровски, Глигор, Нови податоци..., с. 75

³¹ Пак там

преминаването на конвой от 200 еврейски деца от Унгария и Румъния, изселващи се в Палестина.

За първи път официално на 15 октомври 1942 г. Германското външно министерство възлага на германския пълномощен министър в София Адолф-Хайнц Бекерле да влезе в преговори с властите по въпроса за изселването на българските евреи на Изток. Райхът препоръчва създаването на български комисариат по еврейските въпроси.³² В официалната вербална нота на българското правителство от 12 ноември 1942 г. предложението е прието по принцип, и така е създадено Комисарство по еврейските въпроси (КЕВ) като орган към МВР, начело с обслужващия германските интереси Александър Белев. Следователно създаването на КЕВ и назначаването на негов главен комисар става под прякото германско внушение и натиск. Като нацистки поддръжник Белев още в края на 1941 г. заминава за Германия под претекст, че ще изучава антиеврейските нюрнбергски закони. По време на престоя си там до 14 февруари 1942 г. Белев поддържа тесни контакти с лица от Гестапо и СС.³³

Престоят на Александър Белев в Германия съвпада с провеждането на „Конференцията Ванзее“, която се състои на 20 януари 1942 в предградие на Берлин. На нея Главното имперско управление за сигурността възприема идеята за „крайното решение“ на еврейския проблем в Европа. За целта нацистите изработват списък на евреите за всяка съюзническа страна по отделно. В същото време в земите, които са окупирани от германския вермахт, съдбата на евреите се решава едностранно от Берлин. Поради тази причина за България са записани само 48000 души. Това е броят на евреите в България до 1941 г. без Тракия и Македония. В последните две области те са съответно гръцки и сръбски поданици, т.е. граждани на държави, окупирани от Германия, поради което тя ги разглежда под своя юрисдикция и сама решава тяхната съдба.

Според д-р Михаел Бар-Зоар, по време на престоя си в Германия Александър Белев е уведомен от „близки приятели... от Гестапо и СС... за ужасяващата тайна цел, която Райхът си поставя“.³⁴ Габриеле Нисим твърди, че след завръщането му от Германия и назначаването му за Главен комисар на КЕВ, „Белев си осигурява директна връзка с немската легация и с главната квартира на Гестапо в Берлин“.³⁵ Еми Барух го определя като един от „агентите на Хитлерова Германия“³⁶, а за Самуил Ардити той е „професионален агент на Гестапо“.³⁷ Не е случаен факта, че когато на 2 февруари 1943 г. в София се състои първата среща на Александър Белев с Теодор Данекер, чиято официална функция в германското посолство в София е „съветник по всички еврейски въпроси и по-специално по въпроса за изселването“, Белев вече има изготвен план за депортацията. Този план е отразен в доклада му до Министъра на вътрешните работи Габровски от 4 февруари същата година. До тази дата българското правителство никога не му е възлагало да подготвя подобен план.

Засилването на германския натиск в края на 1942 и началото на 1943 г. е свързано с промяната в геостратегическата обстановка, защото през този период става ясно, че Германия ще бъде напълно изтласкана от Северна Африка и възможността за съюзнически десант на Балканите е съвсем реална. В тези условия Хитлер издава Директива № 47 от 28 декември 1942 г., според която българските войски в

---

³² Попова, Камелия, Спасяването на българските евреи; В: Ние, бр. 4, София 1998

³³ Бар-Зоар, Михаел, Извън хватката на Хитлер. Героичното спасяване на българските евреи. София 2011, с. 63

³⁴ Пак там

³⁵ Нисим, Г., Човекът, който..., с. 184

³⁶ Барух, Е., Из историята..., с. 170

³⁷ Ардити, Самуил, Човекът, който изигра Хитлер. Русе 2008, с. 50

Беломорието се подчиняват на немското командване срещу предполагаем англо-американски десант.³⁸ В директивата се казва: „Ситуацията в Средиземноморския регион позволява възможни атаки срещу Крит и германските и италиански бази в Егейско море и Балканския полуостров в близко бъдеще. Тези атаки вероятно ще бъдат подпомогнати от въстания в западнобалканските държави... Командването (група армии Е) ще бъде пряко от мен... Въръжените сили на нашите съюзници минават под тактическото командване на командващия генерал”. Изключително интересно е нареждането на Хитлер за организирането на командването в германската военна зона. В точка III.A.2.b. е записано, че „за района на бивша Сърбия” командването ще се осъществява от „командващия генерал в Сърбия”.³⁹

В Директива № 48 от 26 юли 1943 г. по аналогичен начин са разгледани нещата с Гърция. В точка V.A.1 се казва „Гръцката зона, окупирана от германски войски и от българската 7-ма дивизия, включително островите и неутралната зона в Тракия, е оперативна зона. Командващия генерал на въръжените сили „Югоизток” ръководи тази зона и има правото да делегира тази власт на военния командир в Гърция”.⁴⁰

В секретна информация от 5 януари 1943 г. на Върховното командване на въръжените сили на Германия относно посещението на българския военен министър в Главната квартира се казва, че правото на командване на армията е на „Командващия генерал на въръжените сили „Югоизток” и когато е нужно отправя искания до българското главно командване чрез военния аташе в София за мерките, които са считани за необходими за българската зона. Българското главно командване ще издава необходимите заповеди”.⁴¹ Според тази информация Вардарска Македония влиза в района на бивша Сърбия. Това е така, защото областта е коридорът, който свързва германската окупационна зона в Гърция и окупираната от Германия Сърбия. При това положение юрисдикцията на България над Беломорието и Вардарска Македония е само номинална и това решава съдбата на македонските и беломорските евреи.

Провеждането на германски военни операции през този период в Беломорието се потвърждава от показанията, дадени под клетва пред израелски съд на изселилия се в Израел след края на Втората световна война български евреин Бенямин Ардити: „През месец март 1943 год. през гара София минава ешелон от гръцки евреи. Спасителният комитет от еврейските водачи започва кампания, която цели да прекрати депортирането на евреите от Беломорието, чрез ходатайства пред българските власти и чуждите представители, включително и папския нунций. Ходатайството пред държавната администрация не доведе до положителен резултат. Отговорът бе, че Тракия и Македония са области, окупирани от Германия и за това германците могат да правят там каквото им скимне. Освен това тези земи са "военни зони" и германците провеждат тези акции по военни причини.” Еврейските водачи предложиха: „Ако евреите не могат да бъдат върнати в техните домове, то те да бъдат концентрирани в България. Българските власти отговориха, че те не са господари на положението. Съдбата на евреите е в ръцете на германците”.⁴²

На 22 февруари 1943 г. комисарят на КЕВ Александър Белев и Теодор Данекер като представител на Германското посолство подписват известното „Споразумение по изселването най-първо на 20.000 евреи“, съставено в две версии, съответно на

³⁸ Tomasevich, Jozo, War and revolution in Yugoslavia, 1941-1945: occupation and collaboration, Stanford University Press, Stanford, California 2001, p. 70

³⁹ Fuehrer Directives and Other Top-Level Directives on the German Armed Forces 1942 – 1945, p. 56-57

⁴⁰ Пак там, p. 85

⁴¹ Пак там, p. 78

⁴² Копие от клетвените показания на Бенямин Ардити са предоставени на автора от неговия син Самуил Ардити.

български и немски езици. Този документ много пъти е цитиран, анализиран и поразявал дискусии, като са му давани различни характеристики. За него обаче могат да се посочат две неоспорими констатации. Първо, нивото в държавната йерархия и на двамата подписали е много ниско, за да могат да създават един валиден междудържавен документ. Освен това КЕВ не е самостоятелна структура, а подразделение на МВР. Съгласно принципите в дипломатията, Германското посолство се представлява от посланика Бекерле, а не от Данекер. В спомените си Димитър Пешев охарактеризира споразумението Белев – Данекер по следния начин: „Това споразумение, сключено от некомпетентен чиновник и противоречащо на Конституцията и на обикновените закони и на обикновения морал и човечност, не можеше да има никаква задължителна сила и беше нищожно по право, то всъщност не беше никакъв международен договор, а груб произвол”.⁴³ И второ, още през 1946 г. евреинът и народен обвинител Манчо Рахмимов доказва, че този документ частично е фалшифициран като само в българската версия думите „от новите български земи Тракия и Македония“ са зачертани впоследствие и по този начин е направен опит от страна на Белев документът да се отнася не само за македонските и беломорските евреи, но и за българските.⁴⁴

Решението на Александър Белев да действа без санкция от българското правителство личи от факта, че на 23 февруари 1943 г. той и негови служители посещават „новите земи” и нареждат на местната българска администрация да се включи в организирането на депортирането на беломорските и македонските евреи. С подписаното от него споразумение и организираната депортация той поставя правителството пред свършен факт и чрез тези си действия подпомага германския натиск за приемането на 2 март 1943 г. на Постановление № 127 на МС за изселване „до 20.000 евреи“ от „новоосвободените земи”. В него изрично е посочено, че това става „в споразумение с германските власти”.⁴⁵ Документите сочат, че депортацията във Вардарска Македония и Беломорието е извършена координирано с Германското посолство в София и паралелните германски власти в двете администрирани от България области, като българските военизирани части са в подчинение на немското командване.

Акцията по депортирането на евреите започва през нощта на 3-ти срещу 4-ти март 1943 г. в Беломорието, през нощта на 9-ти срещу 10-ти март в „стара” България, а на 10-ти срещу 11-ти март във Вардарска Македония.

Ето какво пише в спомените си Йехуда Хаим Перахиа от Ксанти: „Аз бях в Кавала, гръцко пристанище на Егейско море, когато всички евреи от Кавала, Драма, Серес, Ксанти и Гюмурджина бяха взети през нощта на 3-ти срещу 4-ти март 1943 от германците и българите”.⁴⁶ Както се вижда, в спомените ясно е посочено участието на първо място на германските войски в залавянето на евреите. А ето още нещо интересно от въпросните спомени: „В моята къща в Кавала Комисията за събиране на евреите не дойде да ме вземе. Останах 15 дни в този град и според съвета на моя адвокат българин, който ме прехвърли тайно, заминах скрит в лодка за Халкидики”. Това е един реален български принос за укриване и спасяване на тракийски евреи.

---

⁴³ Пешев, Д., Спомени, с. 231

⁴⁴ По-подробно за тази фалшификация на Александър Белев виж във вестник „Еврейски вести“, бр. 70 от 1946 г.

⁴⁵ Постановление № 127 на МС не е публикувано в „Държавен вестник”. Тук цитата е по Бар-Зоар, М., Извън хватката..., с. 83-84

⁴⁶ Gruss, Susy, Yehuda Haim Perahia, el ultimo sefardi de Xanti, В: Aki Yerushalayim, № 86, Yerushalayim, oktobre 2009

След ареста на 4000 беломорски евреи, те престояват в транзитни лагери за един или два дни, след което са извозени към Демир Хисар, където са качени на теснолинеен влак за Симитли. От там 2500 са изпратени в Горна Джумая и 1500 в Дупница, където престояват до 18 и 19 март 1943 г. На 18 март потегля влак от Горна Джумая с качени в него 1985 евреи. На 19 март от Горна Джумая потегля втори влак, в който са качени 692 души. На него в Дупница са настанени още 1380 беломорски евреи и 158 евреи от Пирот. Влаковете минават през София и пристигат в Лом съответно на 19 и 20 март. На 20 и 21 март 1943 г. тези евреи са качени на четири кораба и по река Дунав са изпратени за Виена, а от там за Треблинка.

Данни за охраната на влаковете от Беломорието ни дава в спомените си Софийския митрополит Стефан, писани през 1950 г. в с. Баня по време на заточението му като български екзарх: „В пролетта на 1943 г. отивайки за светата Рилска обител по пътя Дупница – Кочериново срещнах трен с изселени евреи от Беломорието – Кавала. Чутото тук надхвърля представата за ужаса и на понятието за безчовечността. Във вагони за добитък, старо и младо, здраво и недъгаво, майки с пеленачета и жени в положение, натъпкани като сардели, прави и изнемощели, надават отчаян вик за милост... Тренът се охраняваше от нацисти, вагоните пломбирани, маршрутът е Дунава за Полша. Дълбоко покрусен от чутото, спирайки в Светата обител, отправих телеграма до държавния глава с молба да нареди прогонените от Беломорието евреи да пътуват през България като човече, а не като животни и да се облекчи непоносимия им режим с пожелание да не се изпращат в Полша”.⁴⁷

Ханс-Йоахим Хоппе пише, че при транспортирането си беломорските евреи са охранявани от български полицаи, но те били „заедно с германци”.⁴⁸ На друго място същият автор съобщава, че „независимо че повечето от охраняващите сили са български, германски караули наблюдават операцията”.⁴⁹ Авторът твърди също така, че българското участие в охраната на беломорските евреи е продължило до Катовице в Полша. От германски кинопреглед на тези събития обаче се вижда, че служители в германски униформи извършват преглед на документите и поемат изцяло контрола върху депортацията още на пристанище Лом.

Македоно-югославските комунистически извори от онзи период също потвърждават германското участие в депортацията. Така например във вестника на Щипската комунистическа партийна организация „Народен глас”, Бр.1 от май 1943 г. пише: „кървавите германски фашисти и техните български слуги събраха евреите, с които от векове си живеем (заедно, б.м.)”.⁵⁰

Предполага се, че най-пълна и обобщена информация за депортацията във Вардарска Македония би следвало да се съдържа в архива на Яд вашем в Израел, известен още като „Мемориал на Холокоста и героизма”. Тук обаче идва голямата изненада. Данните за Вардарска Македония са предоставени основно през 1959 г. от скопския историк Александар Матковски, който ги е публикувал и в книгата си „Трагедията на евреите от Македония”.⁵¹ Това заявява самия Матковски в предговора. Информацията му е публикувана в изданието „Проучвания на Яд вашем за еврейската европейска катастрофа и съпротивата” на иврит, английски и испански езици.⁵² От тук данните впоследствие са качени и на официалният сайт на Яд вашем.⁵³ Според тях,

⁴⁷ Гласове в защита на гражданското общество. Протоколи на Светия Синод..., с. 121

⁴⁸ Норре, Hans-Joachim, Germany, Bulgaria, Greece..., p. 53

⁴⁹ Пак там

⁵⁰ Народен глас, бр. 1, май 1943

⁵¹ Матковски, Александар, Трагедията на Евреите од Македонија, Скопје 1962, с. 102

⁵² Пак там, с. 5

⁵³ <http://www.yadvashem.org/>

7300 евреи от Вардарска Македония и Поморавието са събрани в транзитен лагер, разположен в сградата на тютюневия монопол в Скопие. От там са извозени с 3 влакови композиции на 22, 25 и 29 март 1943 г. за концлагера Треблинка, където са унищожени.

Съгласно данните от сайта на Яд вашем, на 21 март в Скопие пристигат за да проконтролират лично организираната от тях депортация комисарят по еврейските въпроси Александър Белев, германският посланик в София Бекерле и хауптштурмфюрерът от СС Теодор Данекер.⁵⁴ Яд вашем не споменава за друго германско присъствие при тази първа голяма депортация. Във фотоархива на същата институция, под № 213/42 се съхранява снимка от депортацията в Скопие, без да е посочена допълнителна информация. Същата фотография обаче е налична и в Музея на Холокоста в САЩ.⁵⁵ Под нея е пояснено, че на нея е Александър Белев по време на депортацията в Скопие през март 1943 г. На снимката се виждат и двама германски войници, които охраняват Белев. Този факт за пореден път потвърждава извода за германската зависимост на Белев и съответно германското участие и при тази първа депортация. Трябва да се спомене, че това е единствената депортация, за която Яд вашем твърди, че при нея е имало и българско участие, изразяващо се в присъствието на 120 български полицаи. Тази бройка фигурира и в английската, и в испанската версия на сайта.

В същото време Александар Матковски твърди, че „за първия транспорт Министерството за вътрешни работи на България определило един офицер и 20 български войника”.⁵⁶ Разликата от 100 души е фрапираща. Още по-интересно е, че самият Матковски не споменава от къде е взел тези данни. В цитираните обаче от него спомени на спасилия се Алберт Сарфати е видно, че и първата влакова композиция е охранявана от „20 германци начело с един офицер”.⁵⁷ А. Сарфати не споменава българи да са охранявали първия влак.

За втората депортация на 2402 евреи, състояла се на 25 март, данните на Яд вашем сочат, че „в Скопие два дни по-рано пристига специална германска военна единица, командвана от сержант Бухнер за да организира и охранява транспортирането”. В същото време А. Матковски сочи, че частта се състои от 35 германски войника, командвани от Хандрик: „Транспорта бе приет от водача на шпиц-полицията Хандрик, който по заповед на Данекер от София тръгнал от Нишка баня с едно отделение от 35 германски войници и пристигнал в Скопие на 23 март”.⁵⁸

Още по-интересна е информацията за третата последна депортация на 2404 евреи, осъществена на 29 март 1943 г. Според Яд вашем „транспортирането също е било организирано и охранявано от германски полицаи”. А. Матковски цитира обаче германски сведения, които дават достатъчно яснота и отхвърлят версията за българско участие и при депортацията, осъществена с първия влак на 22 март: „И за третия транспорт най-точни сведения са оставили германците. По заповед на Данекер от София, първото отделение (охранявало първия влак на 22 март 1943 г., б.м.) от 30 германски войници, полицейска стражарска част от Нишка баня, начело с водача на шпиц-полицията Бухнер, тръгнала за Скопие, където пристигнала около 23 часа. На 29 март 1943 г., около 6 часа сутринта в тамошния тютюнев склад започнало товаренето на 2404 евреи в товарни вагони”.⁵⁹ Както се вижда, при последните две депортации в

⁵⁴ <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/communities/monastir/liquidation.asp>

⁵⁵ http://www.ushmm.org/wlc/sp/media_ph.php?ModuleId=10007575&MediaId=7252

⁵⁶ Матковски, А., Трагедията..., с. 86

⁵⁷ Пак там, с. 89

⁵⁸ Пак там, с. 90

⁵⁹ Пак там, с. 90

данните на Яд вашем не се споменава за българско участие, а според А. Матковски българско участие няма и при трите влака.

Интересно е да се спомене, че Третият райх, за да документира депортацията, изпраща в Македония и Беломорието германски снимачни екипи, които на кинолента за нуждите на пропагандните кинопрегледни са заснели основни моменти от депортацията. Тези кадри са документирали охраната на влаковете, товаренето на вагоните, пломбирането на вратите. Навсякъде в тях е отразено германското участие, в това число и на войници в униформи на СС. Изследователят на Холокоста Джонатан Стейнберг твърди, че евреите от „новите земи“ са предадени именно на СС.⁶⁰ Въз основа на видеоматериалите може да се установи, че специално при македонските евреи това предаване на части от СС е станало в Скопие.

Инициативата и водещата роля на Хитлеристка Германия в тези събития се потвърждава и от германския посланик в България Адолф-Хайнц Бекерле, който през 1945 г. е арестуван от Червената армия и изпратен в СССР, където е подложен на разпити в московския затвор Лубянка. Там на 23 март 1945 г. Бекерле дава следните интересни показания за депортирането на македонските и беломорските евреи: „По нареждане на Химлер, което аз получих по телеграфа, аз съвместно с упълномощения от германското правителство по еврейските въпроси – Данекер, чрез министър Габровски, постигнах изселването на евреите от Македония и Тракия (14.000 – 15.000 души), които съгласно моето искане бяха транспортирани в Полша“.⁶¹ Тези признания са изключително важни, защото те конкретно посочват чия е инициативата за депортирането на македонските и тракийските евреи и от кого е реализирана.

От изнесените данни е видно, че затворените евреи в сградата на Монопола в Скопие са държани съответно 11, 14 или 18 дни. През този период никой от ръководената от Й. Б. Тито югославска, част от която е и македонската комунистическа съпротива, не е предприел каквито и да било действия за тяхното спасяване. Още повече, че и трите влака са охранявани от 30-35 души германци. От наличната фотографска документация се вижда, че германските войници са въоръжени с пушки, а не с автоматично оръжие. При това положение не е било трудно да се организира акция срещу който и да било от трите влака, които са се движили към окупирана Полша по един и същи маршрут, който на югославска територия е минавал по линията Скопие-Ниш-Лапово-Земун.

Акции за спасяването на затворените македонски евреи са предприемани единствено от българи. Според показанията на спасилия се от Холокоста Пепо Моше Алалуф от Скопие, на 8 март 1943 г. в неговата канцелария дошъл секретаря на скопската градска община Желязков и му казал: „Бягайте, защото тези дни всички евреи ще бъдат събрани в лагер“.⁶² Същата вечер П. Алалуф съобщава информацията на свои приятели и заедно бягат към Албания.

Дейците на ВМРО и едни от създателите на Българските национални акционни комитети в Македония през 1941 г., Димитър Чкатров* и Димитър Гюзелев** ,

---

⁶⁰ Steinberg, Jonathan, All Or Nothing, The Axis and the Holocaust 1941–1943, New York 2002, p. 6

⁶¹ Тайни дипломатии Третьего рейха: Германские дипломаты, руководители зарубежных военных миссий, военные и полицейские атташе в советском плену. Документы из следственных дел. 1944-1955, Москва 2011, с. 50

⁶² Матковски, А., Трагедијата..., с. 65

* Димитър Чкатров (1902, Прилеп – 1945, Скопие). Като деец на Македонската младежка тайна революционна организация, през 1927 г. е осъден на 10 години, които излежава в затворите на кралска Югославия. Подпомага българската власт в Македония през периода 1941 – 1944 г. През 1944 г. Чкатров е изправен пред съд от новата югославска власт заради своите българските убеждения и е убит през 1945 г.

предприемат постъпки за освобождаването на задържания в Скопие унгарския еврей Илеш Шпиц, треньор на Футболния клуб „Македония”.⁶³ Те посещават адвокатската кантора в Скопие на члена на ЦК на ВМРО Кирил Дрангов^{***}, който се свързва с проф. Александър Станишев в София. Благодарение на тяхната намеса Илеш Шпиц е свален от влака за Треблинка при Сурдулица.

На 13 август 1943 г. по нареждане на областният скопски директор Раев е отстранен от длъжност протосингела на Скопско-Велешката епархия на Българската православна църква архимандрит Стефан Николов. Той е обвинен, че е покръстил местната еврейка Естер Берах и нейното семейство, след което им помогнал да напуснат България. По този начин семейството на Естер Берах е спасено. Светият Синод на БПЦ в свое писмо от 23 август 1943 г. застава зад действията на архимандрит Стефан Николов.⁶⁴

Освен тези единични случаи, правени са опити и за спасяването на всички македонски и беломорски евреи. В Народното събрание народният представител Петко Стайнов отправя питане към правителството на какво основание се извършва изселването на евреите от новоосвободените територии: „В случая, ако се касае за евреите от Беломорието и ако те действително не са станали български поданици, трябвало би да се насочат направо към Гърция, чиито поданици остават, а не да се товарят на шлепове по Дунава”. Ръководството на парламента скрива отправеното питане от Петко Стайнов. На 26 март в Народното събрание Петко Стайнов предлага да бъде изменена Наредбата за поданството в новоосвободените земи така, че да обхваща цялото население на Вардарска Македония и Беломорието, включително и живеещите там евреи.⁶⁵

Ценно свидетелство е и протокол № 4 от заседанието на Светия Синод на БПЦ от 2 април 1943 г., където са записани думите на Софийския митрополит Стефан: „За беломорските евреи като чужди, а не наши граждани, всяка инициатива (за спасяването им, б.м.) се оказа неефикасна... и това ни ходатайство удари в камък и изселниците скоро бяха отправени към пристанищата на Дунава”.⁶⁶ В същия протокол са отразени и думите на Търновския митрополит Софроний: „В Скопие, където бях по това време, бяха арестувани всички евреи, мъже, жени, деца, болни. Всички бяха събрани в един голям тютюнев склад. Държаха ги известно време под строг арест и впоследствие ги откараха в Полша... Създаде се голямо вълнение у народа поради тия действия. Настроението на българския народ е в защита на еврейското малцинство. Св. Синод с всичката отеческа загриженост се е застъпвал до сега и писал вече няколко изложения. Да пишем пак... Да се застъпим Правителството да не допуска по никой начин да бъдат изселвани в чужда държава български поданици”.⁶⁷

От цитираните клетвени показания в Израел на българския еврей Бенямин Ардити става ясно, че през 1943 г. в София е действал и Спасителен комитет от

** Димитър Гюзелев (1902, Дойран – 1945, Скопие). Философ и деец на Македонската младежка тайна революционна организация. Осъден през 1927 г. на 20 години строг тъмничен затвор, от които излежава 5. Подпомага българската власт в Македония през 1941 – 1944 г. Осъден на смърт от новата югославска власт и убит през 1945 г.

⁶³ Дневник, Скопје, 18.04.2008

^{***} Кирил Дрангов (1901 – 1946), син на легендарния български полковник Борис Дрангов. Член на ЦК на ВМРО, близък съратник на Иван Михайлов. През 1944 г. се изтегля с българските войски от Скопие. През 1946 г. се самоубива при милиционерска блокада на къщата му в София.

⁶⁴ Шкаровский, М. В., Болгарская Православная Церковь в годы Второй мировой войны, В: Вестник церковной истории. 2009. № 3-4 (15-16), с. 276

⁶⁵ Стенографски дневници на XXV ОНС, IV РС, с. 1163-1165

⁶⁶ Гласове в защита на гражданското общество. Протоколи на Светия Синод..., с. 79

⁶⁷ Пак там, с. 84-85

еврейски водачи, които чрез контактите си с двореца са се опитвали да помогнат на преминаващите през гара София ешелони от беломорски евреи.

За да се анализира депортацията на македонските и беломорските евреи, трябва да се даде оценка по какъв начин факторите месторождение, местожителство и поданство са повлияли върху крайния резултат.

Описан е случаят на Марко Аарон Перец, евреин, български поданик, който по време на акцията за залавяне на македонските и тракийските евреи през 1943 е арестуван в Тракия, но впоследствие освободен, защото има българска лична карта.⁶⁸ Аналогична е съдбата и на брата на Хари Нисимов от София, който е задържан заедно с местните евреи в Ксанти. Същият обаче е освободен поради качеството му на български поданик.⁶⁹ Трябва да се спомене и Рафаел Моше Камхи от Битоля, изтъкнат войвода от ВМОРО, който след Първата световна война се премества в Солун. През 1943 година той е арестуван от германските окупационни части в Солун, като оттам е трябвало да бъде изпратен в концентрационен лагер в Централна Европа. Със съдействието на български организации като Македонския научен институт, Илинденската организация и лично на цар Борис III, по специален куриер му е изпратен български паспорт и той е освободен и спасен.⁷⁰

Вече бе посочено, че през 1934 г. в България са живели 4,989 евреи, родени в Добруджа, Тракия или Македония, т.е. в земите, администрирани от България след края на април 1941 г. Тъй като те са български поданици, нито един от тях не е депортиран. Този факт се потвърждава и от съхраняваните в Държавна агенция „Архиви“ към Министерски съвет на България пълни списъци на изселените се през периода 1948-49 г. от България евреи, една голяма част от които са родени в Македония и Тракия.

Значението на притежаваното поданство е видно и от действията на друг спасител на българските евреи – Владимир Куртев.* Като член на ЦК на ВМОРО, неговия живот е тясно свързан със съдбата на Македония и е било „по-естествено той да ходатайства в полза на евреите от Скопие“.⁷¹ Въпреки това при разговорите му на 9 март 1943 г. с вътрешния министър Габровски, той защитава само българските евреи, защото си дава сметка, че България няма пълна юрисдикция над Вардарска Македония, а живеещите в нея евреи са изцяло под хитлеристки контрол.

Притежаваното чуждо гражданство на суверенни държави също се оказва от решаващо значение за спасяването на част от евреите в „новите земи“. Според Яд вашем от задържаните евреи в Скопие през 1943 г., 165 са освободени по заповед на българското правителство, тъй като са били чужди граждани, най-вече на католически държави като Италия, Испания и други. Внимателното вглеждане в данните поднася изненади. През 1941 г. българската администрация заварва в Скопие 160 еврейски семейства, които са чужди граждани, или общо 263 души. От тях 28 семейства (по осреднени данни 46 души) са били испански граждани.⁷² През 1943 г. испанските граждани стават 74, т.е. за три години са се увеличили с 28 души. Тъй като според Глигор Тодоровски заселването отвън е било забранено, това означава, че някой от испанското посолство в София им е дал испански паспорти. Най-вероятно това е дело

⁶⁸ Бар-Зоар, М., Извън хватката..., с. 100

⁶⁹ Пак там, с. 102

⁷⁰ Камхи, Рафаел, Аз, войводата Скендер Бей, София 2000, с. 183

* Владимир Куртев (1888, Плевен – 1946, ?). Член на ЦК на ВМОРО. Арестуван на 8 юни 1946 г. в София. Предполага се, че е предаден на Титова Югославия, където е убит. След упоритата издирвателска дейност на Самуил Ардити, с което са доказани заслугите на В. Куртев за спасяването на българските евреи, на 5 май 2010 г. с решение на комисията към Яд вашем в Израел, той бе обявен за „Праведник на света“.

⁷¹ Ардити, С., Човекът, който..., с. 61

⁷² Тодоровски, Глигор, Нови податоци..., с. 71

на Хулио Паленсиа, испански пълномощен министър в София. Испански извори сочат, че през годините на Втората световна война със съдействието на Франко от страна на испанските дипломатически мисии са издадени на сефарадски евреи между 40000 и 55000 испански паспорти.⁷³ Дейността на Хулио Паленсиа като спасител на евреите в България е отразена в испански издания.⁷⁴ Според някои издания той е спасил „около 600 души като им е съдействал с входни визи за Испания, които издал за своя сметка”.⁷⁵

Ето какво пише в спомените си Самуил Ардити: „около двеста испански и италиански поданици бяха освободени. Един поданик на Испания бе свален от влака на гара София. Той се храни на обяд при нас, вкъщи, и ни разправи историята си. Това бе трогателна история, случила се в Монопола в Скопие. Матилда Нох бе свидетелствала пред седмия състав на народния съд. „Аз бях отведена, заедно с всички евреи, в лагера „Монопола” в Скопие. В лагера беше и моя любим Мико Ноях. Оженихме се там. Представителя на КЕВ Пайташев не искаше да признае брака ни, защото бях сръбска поданичка, а Мико испански... Влакът за Полша вече се композираше. В последния момент пристигна испанския представител и ни освободи”.⁷⁶

Важното в случая е, че българските власти са си затворили очите и освободили лицата с нови испански паспорти, въпреки че през 1941 г. те не са притежавали такива.

Има още една малка група спасени от българските власти македонски евреи. Това са лица, осъдени за различни деяния и интернирани във вътрешността на страната. От тях само 11 души са върнати в Македония през април 1943 г. и са депортирани. Останалите, сред които Салвадор Леви, Исак Леви, Аврам Садикарио, Исак Таджер и др. се спасяват, като остават в България.⁷⁷ Според А. Матковски общият брой на спасилите се лица от тази група е 65.⁷⁸

За значението на фактора „притежавано гражданство” ясно говори и факта, че когато на 9 март 1943 г. цар Борис III нарежда на Министъра на вътрешните работи Габровски евреите в България да бъдат освободени*, това се случва само с евреите – български поданици и тези, поданици на суверенни държави. На същата дата беломорските евреи се намират в транзитни лагери в Горна Джумая и Дупница, като те напускат територията на България през пристанище Лом на 20 и 21 март 1943 г. Арестите на македонските евреи започват един ден по-късно след издаването на царската заповед – в ранното утро на 11 март 1943 г., а депортацията им приключва чак на 29 март 1943 г.

Трябва да се има предвид, че борбата за спасяване на българските евреи не приключва с царската заповед от 9 март 1943 г. На цар Борис III е бил нужен мотив, който да изтъкне пред Хитлер относно отказа му да разреши депортирането. Този мотив царят намира в трудовата повинност. По този повод на 13 април 1943 г. министър-председателят Богдан Филов записва в дневника си: „След това говорихме по еврейския въпрос. Царят е на мнение да вземем работоспособните в работни групи и по

⁷³ Rein, Raanan, Franco, Israel y los judíos, Madrid 1996, p. 288

⁷⁴ Diplomáticos españoles ante el Holocausto. Visados para la libertad. Madrid 2008, p. 74

⁷⁵ La Vanguardia, Madrid, 5 junio 2008

⁷⁶ Спомени от годините на Холокоста – 1940-1943. Кратка автобиография на Самуил Ардити, с. 13 (непубликувана, копие се съхранява в автора).

⁷⁷ Садикарио, Самуел, Холокаустот не предупреждава – живеам. Притурка на в. „Македонско сонце”, Скопје, 10.03.2006, с. 4

⁷⁸ Матковски, А., Трагедијата..., с. 94

* Нареджането е дадено устно, писмена заповед от цар Борис III за освобождаването на евреите няма. Изводи за неговата решаваща роля се правят въз основа на доклад от 5 април 1943 г. на служителя на Германското посолство в София. В него се казва, че Министърът на вътрешните работи е „получил указание от най-висшето място на властта”, което безспорно е царската институция (по-подробно виж Report by the German Legation in Sofia to the R.S.H.A. in Berlin on the difficulties to deport the Jews from Bulgaria, Social Cultural, vol. XVIII, 1983, p. 98)

този начин да избегнем изпращането на евреи от старите предели в Полша”.⁷⁹ Този ход на цар Борис III е разгадан от германските разузнавателни служби в София. В информация от 17 май 1943 г. те съобщават в Министерството на външните работи в Берлин следното: „Като най-важен аргумент срещу тяхното изселване (на българските евреи, б.м.) на изток, цар Борис III изтъква необходимостта те да бъдат използвани в българската трудова повинност... До сега в нея са мобилизирани около 5000 евреи... В заключение трябва да се каже, че българското правителство твърде прозрачно използва трудовата повинност на евреите в България единствено като претекст срещу желаното от нас изселване”.⁸⁰

В тази насока изключително ценни са показанията, които Адолф Айхман дава по време на публичния процес в Ерусалим през 1960 г.: „Италия и България саботираха немските заповеди и играеха сложна игра, чрез измама и хитрост спасявайки евреите в своите страни, демонстрирайки при това чудеса от истинска смелост... Германците бяха под влиянието на разбирането, че цар Борис е основно отговорен за запазването в безопасност на евреите в България и е достатъчно сигурно, че германските разузнавателни агенти са го убили”.⁸¹

Вече бе посочено, че македонските и беломорските евреи, като чужди, а не български граждани, не са подлежали на трудова повинност. Поради тази причина цар Борис III не успява да намери убедителен аргумент, който да противопостави на исканото и организирано от хитлеристка Германия тяхно депортиране. Още повече, че германското искане за депортация е свързано именно с официалното твърдение, че евреите югославски и гръцки поданици ще бъдат използвани като работна сила за подпомагане на германската икономика. В тази насока Айхман свидетелства, че „е съмнително дали българите са знаели какво всъщност означава „преселване на изток””.⁸² През този период дори западната преса приема за достоверни информацията, че евреите от „новите земи” биват депортирани към Германия с цел тяхното използване като работна сила. Така например в „Ню Йорк Таймс” от 24 март 1943 г. пише: „Съгласно съществуващите планове, около половината от депортираните (10000 б.м.) български евреи ще започнат работа в селското стопанство на Голяма Германия, на една четвърт като полуквалифицирани работници ще им бъде позволено да се откупят чрез „доброволна работа” във военната индустрия в най-много бомбардирания Рур. Останалата една четвърт ще бъде транспортирана до Генералната губерния [окупираната от германците Полша] за „работа, директно свързана с войната”.⁸³ Още през 1941 г. със споразумението Клодиус – Попов Германия си гарантира правото на „рекрутирането на работници за Германия” от окупираните от нея и предоставени за администриране от България югославски и гръцки територии.

От значение е и факта, че акцията по депортирането на евреите, живеещи в „старите територии” се осъществява единствено от българските власти, които се подчиняват на царската заповед за освобождаване на задържаните евреи. Във Вардарска Македония и Беломорието акцията се провежда съвместно с германски войници и полицаи като тяхната роля е доминираща. Те не са подчинени на разпоредбите от София, а от Берлин. Това е другата съществена причина македонските и беломорските евреи да не бъдат спасени.

Освен това при всеки опит за отстояване на самостоятелна българска позиция, Хитлеристка Германия заплашва България като ясно демонстрира, че тя притежава

⁷⁹ Филов, Б., Дневник, запис от 13 април 1943 г.

⁸⁰ ЦДА, КМФ, № 243/24, 486341

⁸¹ Arendt, Hannah, Eichmann In Jerusalem, A Report On The Banality Of Evil, New York 1964, p. 162 - 194

⁸² Пак там

⁸³ The New York Times, March 24, 1943

реалната власт в „новите земи”. В едно донесение до Абвера* от 28 септември 1943 г. относно ситуацията в Македония се казва: „Стремежът за независимост има за цел пълна автономия на македонския народ в състава на една южнославянска държава... Германия се надява на реализация на идеята само в случай, че българската войска не вземе активно участие в сегашната война. Предполага се, че в този случай Райхът ще се освободи от политическите ангажименти спрямо България и ще може да задоволи желанията на македонците. Иначе реализирането ще трябва да се осъществи със сила в рамките на българската държава”.⁸⁴ Този документ потвърждава, че съдбата на Македония през този период е изцяло под германски контрол като Хитлер дори е готов да употреби сила срещу България, за да отстоява своите интереси.

При това положение е ясно, че независимо че е дадена царска заповед за освобождаване на евреите, тя е била валидна единствено за неговите поданици. В спомените си Софийският митрополит Стефан пише, че в отговор на неговата молба до цар Борис III за хуманно отношение към беломорските евреи, царят му отговорил, че е издал съответните нареждания, „независимо, че бяха под попечителството на немското командване”, а също така, че те са „изгнаници от Хитлеровото военно командване”.⁸⁵ В своите спомени по този въпрос бившият Заместник-председател на Народното събрание Димитър Пешев, изиграл основна роля при спасяването на българските евреи**, си спомня: „Аз допусках, че това става, защото в тези земи, неанексирани редовно към България, Германия има по-голяма възможност да влияе и налага свои решения”.⁸⁶ В потвърждение на този извод на Д. Пешев са и показанията на Айхман от 1960 г.: „Следователно... България би могла да бъде спечелена (от Хитлер, б.м.) като партньор на Оста с щедро разширяване на нейната територия, но на евреите в тези новоприсъединени области бил отказан статут на граждани, те автоматично стават без гражданство и поради тази причина изпитали същата съдба, като бежанците в Западна Европа - неизменно първи да бъдат депортирани и ликвидирани”.⁸⁷ В тази насока интересни са и показанията на Лиляна Паница, секретарка на Александър Белев, пред Народния съд в началото на 1945 г. Тя цитира думите на Белев, според които Данекер му казал, че македонските и тракийските евреи са техни поданици. „Те могат да ги депортират независимо от нашето желание или нежелание”.⁸⁸

По същество до подобен извод стига и македонската историография: „Независимо от това, че българското правителство постави под своя власт окупираната област, тази власт в Македония беше до известна степен ограничавана от фашистка Германия... Тази липса на самостоятелност по отношение на суверенитета на България над окупираните области в Македония, специално се прояви при определяне на статута на евреите в Македония, които за разлика от евреите, които живееха в България, бяха предадени на германците и депортирани от Македония”.⁸⁹

Подобна е ситуацията и в Беломорието. Ханс-Йоахим Хоппе констатира, че „германските власти често трябваше да се намесват в българската окупационна политика, защото много от мерките влошаваха германското положение в Гърция”.⁹⁰

---

* Абвер – германска организация за военно разузнаване.

⁸⁴ Третиот Рајх и Македонија... , Скопје 1996, с. 98

⁸⁵ Гласове в защита на гражданското общество. Протоколи на Светия Синод..., с. 120-128

** Заради своите заслуги за спасяването на българските евреи, през 1973 г. той бе обявен от Яд вашем за праведник на света.

⁸⁶ Пешев, Д., Спомени, с. 226

⁸⁷ Arendt, H., Eichmann In..., p. 181 - 194

⁸⁸ Показания на Лиляна Паница пред Народния съд, 23.03.1945

⁸⁹ Историја на македонскиот народ, т. 3, Скопје 1969, с. 286

⁹⁰ Норпе, Hans-Joachim, Germany, Bulgaria, Greece..., p. 49

За германските власти във Вардарска Македония и Беломорието, македонските и беломорските евреи са техни военнопленници, поради което те еднолично решават тяхната съдба. Всички данни сочат, че не месторождението и местожителството, а притежаваното поданство (гражданство) изиграва ключова роля за крайния резултат от депортацията.

Причините, поради които едни и същи български дейци спасяват българските евреи, а не успяват да спасят македонските и беломорските, се разбират много добре от еврейското население, поради което отношенията между тях остават дружески. Този факт личи от събитията в края на август и началото на септември 1944 г., когато Хитлеристка Германия се опитва да реализира своя план за създаването на „независима“ Македония. В секретна телеграма, изпратена на 1 септември 1944 г. до директора на военната полиция при армейска група F в Белград се казва следното: „Хората от ВМРО подхвърлят и явно казват, че ще се изтеглят с V (българска, б.м.) армия. Ние научаваме, че софийските евреи им обещаха безопасност“.⁹¹

Станалите известни през 2011 г. признания на Бекерле, че през 1943 г. по нареждане на Химлер постигнал изселването на евреите от Македония и Тракия, потвърждават правилността на произнесената присъда от Седми състав на т.н. Народен съд. Трябва да се отбележи, че чрез него България „постави... за първи път в историята на културните народи... специален текст, по силата на който авторите на Закона за защита на нацията и всички други специализирани закони и наредби срещу евреите в България се обявяват за престъпници... С този политико-държавен акт от голямо международно значение... още по-силно и по-авторитетно се постави пред съда на световното обществено мнение, световната културна история и бъдещите поколения, целия противоеврейски въпрос на всестранно разглеждане“.⁹²

Пред Седми състав на т.н. Народен съд са изправени виновниците за антиеврейските погроми начело с комисаря Александър Белев. Сред обвиненията е и това, че „на 4 март 1943 г. е изселено цялото еврейско население от Беломорието - 4269 души и от Македония - 7144 души, без изключение на старци, деца, бременни, лежащо болни, като са им дадени 20 минути за събиране на багажа“.⁹³ В обвинителния акт на Главния народен обвинител Георги Петров се казва, че „под диктовката на Хитлер правителството на Б. Филов започва едно безчовечно гонение на евреите“.⁹⁴ След едномесечни заседания, в присъдата е констатирано, че „акцията по изселването (на евреите, б.м.) е по скоро немска, отколкото българска акция“. Народният обвинител от Седми състав Ели Барух пише през 1960 г. в Израел: „Ние доказваме и това се установи по най-безспорен начин от Върховният народен съд..., че Закона за защита на нацията, както и всички други закони и наредби срещу евреите, се издадоха по изричното настояване на германското правителство“.⁹⁵ Тук трябва да се има предвид, че съдебните заседания на Седми състав започват на 7 март 1945 г., под зоркия поглед на Съюзническата контролна комисия в България, съставена от съветски, британски и американски представители. Нито един от нейните представители не е възразил срещу това решение.

След освобождаването на Бекерле от съветски плен през 1955 г., той се завръща в Германия, но там през 1959 г. отново е арестуван с обвинението, че е организирал Холокоста в България. По този повод органът на Асоциацията на евреите бежанци във

⁹¹ Третиот Рајх и Македонија... , Скопје 1996, с. 124

⁹² Барух, Е., Из историята..., с. 5

⁹³ В. „Дума“, брой 26, София, 1 февруари 2011

⁹⁴ Барух, Е., Из историята..., с. 199

⁹⁵ Пак там, с. 7

Великобритания съобщава, че една от причините за задържането му е, че за него „има съмнения, че е имал водеща роля при депортацията на евреите от България”.⁹⁶

Съдебната сага относно зависимостта на България от Хитлеристка Германия през годините на Втората световна война намира своето окончателно решение на 09.05.2005 г. в Израел. На тази дата Израелският върховен съд на свое заседание в седем-членен състав се произнася с решение с болшинство от шест гласа срещу един. Решението гласи, че българското правителство през епохата на Холокоста е действало под влиянието, внушението и натиска на нацистите.⁹⁷

Изнесените до тук данни и направеният анализ сочат, че депортацията на македонските и беломорските евреи през 1943 г. е извършена по германска инициатива, в контролирани от Германия територии и с преобладаващо германско участие. Българското участие в събитията е обусловено от подчинената роля на България през този период и е било ръководено пряко от обучения в Германия хитлеристки агент Александър Белев. До началото на 90-те години на ХХ в. никога и никъде не е била поставяна под съмнение водещата роля на Хитлеристка Германия в тези събития. Живеещият в Израел Самуил Ардити по този повод прави следната констатация: „В Израел още от началото на петдесетте години се водеха свободни спорове относно въпроса за спасяването на българските евреи. Даже и най-върлите противници на царя не го обвиниха тогава за гибелта на евреите от Тракия и Македония. Защо? Защото и те знаеха, че тези земи не бяха истинска България. Там господари бяха германците, които правиха каквото си искат. Да се обвинява царя за действията на германците е една много голяма неправда”.⁹⁸

В България след 9 септември 1944 г. бе направен опит да се подмени историята за спасяването на българските евреи като се отричат заслугите на цар Борис III, на част от българските депутати, на Българската православна църква и на изтъкнати общественици. Главната роля за спасяването на българските евреи започва да се преписва на БКП и лично на Тодор Живков.

За да има обаче каквато и да било заслуга за спасяване, трябва да има спасени. А македонските и беломорските евреи са депортирани и унищожени в концлагера Треблинка. Тъй като от този факт не могат да се извлекат дивиденди за БКП, в България съдбата на това население не е разглеждана задълбочено. Интерес е проявяван дотолкова, доколкото с депортацията може да се очерни властта до 9 септември 1944 г. Поради тази причина започнаха да се премълчават някои факти. Така например Димо Казасов в свидетелските си показания пред Народния съд в края на 1944 г. пише: „Каквато и да е намеса (за спасяване на евреите от „новите земи”, б.м.) беше невъзможна, защото мерките бяха взети внезапно, изненадвайки всички. Когато българският народ научи за тях, беше много късно. Специалните влакове пристигаха вече в Лом”.⁹⁹ Иван Момчилов, член на кюстендилската делегация, посетила Димитър Пешев в София на 9 март 1943 г., с което се слага началото на акцията за спасяване на българските евреи, заявява: „Ние не сме споменавали никъде нищо за тези евреи (беломорските и македонските, б.м.), защото не знаехме, че са по влакове и тютюневи складове”.¹⁰⁰

Тези твърдения не отговарят напълно на истината. Към 8 март 1943 г., когато делегацията тръгва от Кюстендил, нейните членове може да не са знаели, че на 7 март започва настаняването на беломорските евреи в транзитните лагери в Горна Джумая и

⁹⁶ AJR Information, Vol. XIV, № 11, London, November 1959

⁹⁷ Ардити, С., Човекът, който..., с. 75 -76

⁹⁸ Пак там, с. 62

⁹⁹ Протоколи на Народния съд, 1945 г.

¹⁰⁰ Фонд № 278, а.с. 11, Кюстендил, ИА

Дупница. Но те престояват там почти две седмици. Това става пред очите на местните граждани, а с този факт са запознати и политици, духовници и общественици. Още по-дълъг - до 18 дни - е престоят на македонските евреи в сградата на Монопола в Скопие. Изворите сочат, че ако не цялата общественост, то поне нейни изявени представители са знаели за случващото се. За съжаление предприетите от различни български среди действия за спасяването на тези евреи не дават резултат поради вече разяснените по-горе причини. Но поради липсата на положителен резултат, към тази проблематика до 1989 г. у нас не е проявяван сериозен интерес.

От друга страна, зад граница не бе приета изопачената версия за решаващата роля на БКП и лично на Тодор Живков за спасяването на българските евреи. Този факт създаде една историческа ниша, която бе заета от най-вече от югославски и гръцки публикации по въпроса, някои от които подчертано недобронамерени към България.

След обявяването на независимостта на Р Македония през 1990 г., някои среди в Скопие най-вече в средствата за масова информация започнаха постепенно да премълчават за водещата роля на Хитлеристка Германия в тези събития и да лансират версията, че единственият виновник за депортацията на македонските и тракийските евреи през 1943 г. е България. По този начин бе направен опит да се оневинят нацистите и да се подмени историята на Холокоста.

2000-та година се оказва преломен момент в отношението на Р Македония към събитията от март 1943 г. В началото на годината по време на Международния форум за Холокоста в Стокхолм, българският президент Петър Стоянов поиска на България да се даде специално признание за това, че добре е третирали евреите по време на Втората световна война. Срещу това становище възразяват еврейските организации от Р Македония и Гърция и заявяват, че подобно изказване представлява изкривяване на истината. Защото срещу твърденията, че българската държава успяла да спаси 50.000 евреи, съществуват фактите, които никой не може да отрече, дори и българската наука, че *под българско ръководство* (б.м.) 7.148 евреи от Македония през март 1943 г. са депортирани в Треблинка и там унищожени. Само около 200 македонски евреи преживяли геноцида, което означава, че 98 % от еврейската популация в този период е избита. Твърденията на Петър Стоянов в Скопие са окачествени като „неточни и опасни”.

Още тогава в Скопие правят оценка на имуществото на избитите евреи, което възлизало на 16,5 милиона американски долара. Еврейската общност в Македония настоява тази сума да и бъде върната, за да я вложи в хуманитарни и образователни проекти с цел такъв геноцид повече да не се повтори. Както виждаме, тези благородни цели са премесени с полуистини (защото казването само на част от истината вече е начало на лъжата) или с откровени измислици като например тази, че България получавала по 300 германски марки за всяка изпратена „еврейска глава”.

На 19 февруари 2000 г. Общността на евреите в Македония изпрати писмо до Яд вашем в Израел, в което искаше да се преразгледа ролята на цар Борис III, тъй като той участвал в най-големия геноцид в историята на човечеството. Това се потвърждавало от 10.000 архивни страници, които се съхранявали в Архива на Македония. В писмото също така се казва, че в демократична България се ражда нова генерация, която ще отмени решението на бившия български президент Желю Желев за реабилитация на военните престъпници, между които е и Богдан Филев, премиер на българското правителство от годините на фашистка България.

Взетото на 17 юли 2000 г. решение за премахването на паметника на цар Борис III в Израел е изтълкувано като голяма победа на Р Македония. В Скопие заявяват, че правдата е може би бавна, но все пак достижима, тъй като фашистка България по

времето на цар Борис III е виновна за смъртта на 11.000 евреи, депортирани от Македония и Тракия по време на Втората световна война.

През същата година правителството на Р Македония приема закон за денационализацията.¹⁰¹ Неговият чл. 66 възстановява собствеността на евреите от Македония, които са напуснали имотите си в резултат на насилствена депортация във фашистките лагери, не са преживели погрома и нямат наследници. А според чл. 68, имотите на лицата по чл. 66 се предоставят на Фонд на Холокоста на Евреите от Македония. Фондът се ръководи от Управителен съвет с равен брой представители на Правителството на Р Македония и Еврейската общност. Дейността на Фонда на Холокоста е определена в чл. 69 – изграждане на Дом на Холокоста на евреите от Македония, а също така и други дейности за отбелязване на спомена за Холокоста на евреите от Македония.

През 2002 г. македонското правителство взема и специално решение за основаването на Фонда на Холокоста на евреите от Македония, в което в подробности се разглежда неговата структура и бъдеща дейност.¹⁰²

През 2006 г. македонският президент Гьорге Иванов, като преподавател в Юридическия факултет на Скопския университет, в съавторство със Светомир Шкарич, издава учебника “Политически теории – античност”. В него Г. Иванов формулира следната антиеврейска мисъл: “Антисемит е човек, който мрази евреите повече от необходимото”.¹⁰³ Обществеността в югозападната ни съседка бе шокирана от подобна формулировка и по-късно във вестник „Шпиц” бе зададен въпроса колко е необходимо да се мразят евреите и как е възможно държавният глава на Македония и преподавател от Юридическия факултет да разбира по такъв начин антисемитизма.¹⁰⁴ Още повече, че Р Македония се декларира като противник на “антисемитизма”, тоест на омразата към евреите. Това поведение на Гьорге Иванов доведе до охлаждане на отношенията на ВМРО-ДПМНЕ с еврейската общност в Р Македония.

През същата година бе поставено началото на кампанията с настояване към България да се извини за 7200 жертви македонски евреи.¹⁰⁵ По този начин бе поискана морално удовлетворение от България. Бе зададен въпроса „дали тези, които унищожиха дял от македонския народ (б.м.), а именно 7.200 евреи, ще имат моралната доблест да дойдат и да се поклонят пред мощите, пред пепелта на тези, които изпратиха на смърт? Това очакваме от демократичните власти в Република България... Само от семейството Мизрахи, *българите с влака за Треблинка изпратиха* (б.м.) 81 члена”. За пореден път е лансирана лъжата, че България получавала по 300 германски марки за всеки депортиран евреин.

В Скопие бе заявено, че противно на фактите, българската държава с редица опити за дипломатическа офанзива през изминалите години се опитва да се освободи от тази неприятна част от историята. Бе разкритикувано решението на Върховния съд на България от 1995 г. за реабилитация на „първите хора на фашисткия режим в България”.

Отново бе повдигнат въпроса къде е богатството на македонските евреи. Бе заявено, че след няколкогодишна упорита работа и с помощта на експерти от Народната банка на Р Македония през 1998 година, на базата на архива, който успели да получат и извършеното обемно изследване се установило, че ограбеното имущество на евреите от Македония към днешна дата се оценява на 16,5 милиона американски

¹⁰¹ Службен весник на Република Македонија, бр. 43, Скопје, 20.05.2000

¹⁰² Службен весник на Република Македонија, бр. 28, Скопје, 26.04.2002

¹⁰³ Иванов, Гьорге и Шкарич, Светомир, Политички теории – антика, Скопје 2006, с. 143

¹⁰⁴ Шпиц, Скопје, 14.02.2011

¹⁰⁵ Утрински Весник, Скопје, 16.10.2006

долара. Още през 1997 година еврейската общност взе решение това богатство да се върне в Македония.

През 2006 г. Събранието на Р Македония прогласи 11 март (датата на ареста на македонските евреи през 1943 г., след което са депортирани за концлагера Треблинка) като една от значимите дати за Македония.

През октомври 2009 г. се състоя първото в историята посещение на македонски президент в Израел. По време на тази си визита Гьорге Иванов имаше организирани срещи с представители на македонски евреи, изселени в Израел. На една подобна добре режисирана проява родената в Скопие Рашел Леви заяви, че „евреите в Македония пострадаха от българите”. На срещата е изразено задоволство от премахването на паметника на цар Борис III в Израел.¹⁰⁶ Този факт показва, че с изнасянето на проблематиката зад граница, Р Македония се опитва да интернационализира проблема.

Като нов успех в тази насока могат да се посочат македонските емисии на радио Дойче веле. В репортаж на Костадин Делимитов от македонската редакция на същата германска държавна медия от 29.01.2010 г., озаглавен „Българите депортират македонски евреи”, се казва: „На 10 март 1943 година българските окупационни сили започват депортиране на 7144 евреи от Вардарска Македония. Оцеляват само около двеста души... От онези близо 7200 македонски евреи, които били депортирани в лагера Треблинка по време на Втората световна война, не е оцелял нито един. 65 години по-късно в Македония съществува микроскопична еврейска общност в която членуват 250 души”.

В последствие тази кампания за единствено българската вина и липсата на германско участие при депортацията от 1943 г. се пренася и в българската редакция на Дойче веле. В репортаж от 17 декември 2010 г. е казано, че „Македония не забравя своите евреи. Историята за 7148 евреи, които българите депортираха на 11 март 1943 година в лагера на смъртта „Треблинка”, ще бъде в центъра на Мемориалния център на холокоста, който ще бъде издигнат в някогашната еврейска махала в Скопие... Българите искат да се помни за спасяването на техните евреи и да се забрави за убиването на евреите от Македония. С това искат да се забрави отговорността за убиването на другите. Имаме ситуация, в която ще трябва да бъдат изправени пред две неща, които тяхната история ще трябва да ги разкаже по-комплексно”.

По-късно същата германска медия, отново премълчавайки за германското участие в печалните събития в Македония от 1943 г., разпространи мнението на Еми Барух: „Официална България никога не произнесе думи, с които да поиска прошка* от потомците на малцината оцелели евреи от Беломорието и Тракия заради това, че депортирането на 11363-ма души, населяващи тези администрирани от българската управа територии, е организирано и извършено от българската армия. Заради това, че български офицери са ръководили трагедията с присъщата при такива „акции“ доза жестокост; заради това, че български войници са мародерствали в домовете на евреите от Беломорието и Тракия и са участвали в разграбването на тяхното имущество”.

През 2011 г. към фалшификациите срещу България бяха добавени нови. В „Утрински вестник” бе заявено, че у нас през 1943 г. е имало „Министър по еврейските въпроси”.¹⁰⁷ И ако до този момент за ролята на Хитлеристка Германия бе налагано мълчание, за първи път вината за депортацията е преписана единствено на България:

---

¹⁰⁶ Вечер, Скопје, 22.10.2009

* Това твърдение на Дойче веле също не е вярно. Израелският вестник Haaretz в броя си от 28.03.2008 г., цитира думите на българския президент Георги Първанов по време на посещението му в Израел, според които „България... не бяга от отговорността за участието на повече от 11000 евреи, които бяха депортирани от Тракия и Македония към лагерите на смъртта”.

¹⁰⁷ Утрински Весник, Скопје, 10.03.2011

„За еврейската общност от Македония, българският фашистки режим е *единственият* (курсивът мой) виновник за депортацията на общо 11.000 евреи от Македония и от Тракия, за което България получаваше по триста германски марки за изпратен човек”. В броя на същото издание от 17.07.2011 г. пише, че „през 1943 година българите, които окупираха Македония (и които защитиха своите еврейски граждани), събраха и депортираха 7.148 македонски евреи в лагера на смъртта Треблинка”.¹⁰⁸

В стремежа си да очерни България, Р Македония понякога допуска дипломатически грешки. Така например няколко дни преди откриването на Музея на Холокоста в Скопие е заявено от организаторите, че македонските евреи били депортирани и унищожени в „полските лагери”. По този повод полският посланик в Скопие Карол Бахура даде пресконференция, на която заяви, че „това понятие е обидно за поляците и призова към повече правдивост, новинарска етика и историческа чувствителност при писането за концентрационните лагери и за употребата на формулировката „германски нацистки лагери, основани на територията на окупирана Полша“, която е приета и от ЮНЕСКО”.¹⁰⁹

През 2011 г. Р Македония провокира скандали и в Европейския парламент със снимането на антибългарския филм „Трето полувреме”, в който в духа на гореизнесеното фалшифициране на историята на Холокоста в Македония през последните 20 години, вината се прехвърля върху България. Македонските медии фалшифираха изказване на Председателката на Комисията по култура и образование Дорис Пак като и преписаха думи срещу български евродепутати, които тя никога не е изрекла. В статия във в. „Вечер” под заглавие „И Дорис Пак даде гол за македонското „Трето полувреме” са измислени следните думи: „Това са хора, които не разбраха нищо за Европа. Те трябва да престанат с това, защото какво бихме правили ние в Германия ако винаги трябва да казваме "не" или да протестираме за всички филми, които се снимат за Третия Райх. Не трябва да се реагира по такъв начин, това не е културен начин на действие и бих искала да не се придава голямо значение на техните реакции”.¹¹⁰ От кабинета на Дорис Пак официално се разграничиха от тази информация.

За филмът „Трето полувреме” трябва да се има предвид, че е македонско-чешка копродукция и с решение на македонското правителство е провъзгласен за „филм от национален интерес”. Историческият фон е 1942 г., когато по-голямата част от Вардарска Македония е администрирана от Царство България, а скопският футболен клуб „Македония” има среща с отбора на „Левски” от София в рамките на държавното ни първенство. „Македония” води с 2:1, но на „Левски” е дадена дузпа. От тук нататък обаче следват две големи лъжи: Футболистите на „Македония” прекратили играта и напуснали стадиона и треньорът на „Македония” Илеш Шпиц, който е евреин, бил депортиран от българите в германските концлагери.

Режисьорът на филма Дарко Митревски прикрива факта, че въпросната футболна среща започва със скандал, защото играчите на „Македония” вдигат ръцете си за хитлеристки поздрав, а играчите на „Левски” отказват, за което са глобени с 10.000 лв. от тогавашната Футболна федерация. Премълчан е и факта, че треньорът евреин на „Македония” Илеш Шпиц е спасен от депортация благодарение на бързата реакция на бившия член на ЦК на ВМРО Кирил Дрангов, от чиято адвокатска кантора в Скопие председателят на ФК „Македония” инж. Димитър Чкатров и членът на Управителния съвет Димитър Гюзелев се обаждат на проф. Александър Станишев в София и след неговата намеса Илеш Шпиц е свален от влака за Треблинка. Във филма

¹⁰⁸ Утрински Весник, Скопје, 17.07.2011

¹⁰⁹ Вечер, Скопје, 07.03.2011

¹¹⁰ Вечер, Скопје, 29.11.2011

нищо не се споменава по въпроса, че до април 1941 г. властта в кралска Югославия е забранявала на отбора да се нарича „Македония”, тъй като цялата територия на днешната Р Македония била обявена за Вардарска бановина и че едва след идването на българската администрация е разрешена употребата на името Македония. За да бъде заснета тази историческа фалшификация, през 2010 г. Филмовият фонд на Р Македония подкрепи проекта с 500 хил. евро, а в края на същата година правителството на Премиера Никола Груевски отпусна още 1 млн. евро за осъществяването на снимките. Още 650 хил. евро за филма са отпуснати от Фонд на Холокоста на Република Македония и други спонсори и по този начин общият бюджет на филма достига сумата от 2,15 млн. евро.

Съпричастността на режисьора Дарко Митревски към фалшифицирането на историята и по-специално на историята на Холокоста в Македония като премълчава ролята на Хитлеристка Германия личи от поредица от четири негови статии, публикувани във в. „Нова Македония” през 2011 г. Така например Митревски пише: „На 11 март, в пет часа сутринта, български полицейски и военни кордони блокирали улиците на Скопие, Битоля и на Щип”, след което преповтаря вече познатата ни преиначена история и никъде не споменава за хитлеристкото участие в тези събития.¹¹¹

Изопачаването на историята на Холокоста в Македония се извършва и към настоящия момент. Така например на 27 ноември 2011 г. британската телевизия Би Би Си излъчи документален филм със „спомени” на Жамила Коломонос от Битоля, представена като спасила се от Холокоста. В интервюто Жамила Коломонос говори единствено за българско участие при тази антиеврейска акция. Парадоксът е, че тя показва снимка от депортацията на битолската гара, на която обаче се виждат германски войници. Също така показва албум със снимка на баща си, където на английски език е написано, че „баща и е взет от германски войници”.^{*} Подобна манипулация не трябва да ни изненадва, като се има предвид, че Жамила Коломонос е член на Югославската комунистическа партия, член на ЦК на Македонската комунистическа партия, където работи в кадровата комисия, носителка е на Ордена на братството и единството на югославските народи със златен венец и в това си качество винаги е работила в подкрепа на югославските фалшификации на историческите факти и срещу изявата на българско самосъзнание в Р Македония.

Изнесените дотук данни недвусмислено показват нацисткия натиск и водещата роля на хитлеристка Германия при организирането и провеждането на депортацията на еврейското население във Вардарска Македония и Беломорието през 1943 г. Преписването на вината за депортацията върху България представлява изопачаване на историята на Холокоста и индиректен опит за оневиняване на Хитлеристка Германия, което вече е престъпление срещу човечеството и може да има опасни последици.

ПРИЛОЖЕНИЯ

---

¹¹¹ Нова Македонија, Скопје, 26.3.2011

^{*} В показания албум ясно се четат думите на английски „father was taken by German soldiers”.

Land	Zahl
A. Altreich	131.800
Ostmark	43.700
Ostgebiete	420.000
Generalgouvernement	2.284.000
Bialystok	400.000
Protektorat Böhmen und Mähren	74.200
Estland - judenfrei -	
Lettland	3.500
Litauen	34.000
Belgien	43.000
Dänemark	5.600
Frankreich / Besetztes Gebiet	165.000
Unbesetztes Gebiet	700.000
Griechenland	69.600
Niederlande	160.800
Norwegen	1.300
B. Bulgarien	48.000
England	330.000
Finnland	2.300
Irland	4.000
Italien einschl. Sardinien	58.000
Albanien	200
Kroatien	40.000
Portugal	3.000
Rumänien einschl. Bessarabien	342.000
Schweden	8.000
Schweiz	18.000
Serbien	10.000
Slowakei	88.000
Spanien	6.000
Türkei (europ. Teil)	55.500
Ungarn	742.800
UdSSR	5.000.000
Ukraine	2.994.684
Weißrußland aus- schl. Bialystok	446.484
Zusammen: über	11.000.000

Wannsee List - германската статистика от януари 1942 г. на евреите в Европа, предвидени за унищожаване. В графата "България" фигурират само 48000 евреи, т.е. броят им в границите на България до април 1941 г. През 1942 г. общият брой на евреите в България с Вардарска Македония и Беломорието е 58876, от които 45809 души живеят в старите предели, а 3508 са в Битолска област, 4918 в Скопска област и 4641 в Беломорска област. От този факт е видно, че Германия не признава българската юрисдикция върху 8426 македонски и 4641 беломорски евреи (общо 13067).

МИНИСТЕРСТВО
на
ВЪНШНИТЕ РАБОТИ И НА ИЗПОВЪДАНИЯТА

Политическа Дирекция

№ 19640-30-5

София,

13 VI

1942 год.

15

6015

До Българското Дружество
"Червен Кръст"
Централно Управление

За сведение До Дирекцията на Полицията
- Административна Полиция -

Т у н ъ

Международният Комитет на Червения Кръст замоли телеграфически Българското Правителство да разреши преминаването през България на един конвой от 200 деца, идващи от Унгария - Румъния, и пътуващи за Палестина през Турция.

Конвойът е организиран от Барласъ, представител на Еврейската Агенция в Палестина.

Въпросът бѣ докладван на Министър-Председателя и Министър на Външните Работи и на Изповѣданията г. В.Филовъ, който даде съгласието си за преминаването на конвой през българска територия.

Във връзка съ това Министерството на Външните Работи и на Изповѣданията уведоми съ телеграма от днешна дата Международния Комитет на Червения Кръст в Женева, че Българското Правителство разрешава преминаването през българска територия на конвой от 200 деца за Палестина, ако Турското Правителство е разположено да даде подобно разрешение. Същевременно Министерството поиска да бѣде уведомено поне 20 дни по-рано за идването на конвой на българската граница, за да могат на време да бѣдат уредени формалноститѣ относно визата и пр.

Министерството на Външните Работи и на Изповѣданията ще уведоми своевременно Българското Дружество "Червен Кръст" за датата на която децата ще пристигнат в България, за да може да имъ даде съдействие и положи грижи при преминаването имъ през България.

ГЛАВЕН СЕКРЕТАРЪ,
ПЪЛНОМОЩЕН МИНИСТЪРЪ:

Минимал

Писмо от главния секретар на Министерство на външните работи и изповеданията до Българското дружество "Червен кръст" за оказване на съдействие на конвой от 200 еврейски деца от Унгария и Румъния, пътуващи за Палестина. София, 13.06.1942 г. ЦДА

Deportation of the Jews of Macedonia, March 1943
Yad Vashem Photo Archive 213/42

Документ № 213/42 от фотоархива на Яд вашем за депортацията на евреите от Скопие, 22 или 29 март 1943 г. В средата с шапката е Комисарят на КЕВ Александър Белев. Вляво се виждат двама германски войници, които го охраняват.

Deportation of the Jews of Macedonia, March 1943
Yad Vashem Photo Archive 213/45

Документ № 213/45 от фотоархива на Яд вашем за депортацията на македонските евреи. В средата се вижда български полицай, а в дясната част на снимката двама германски войници (заградени в квадрат и уголемени в долния десен ъгъл).

Архивни кадри от германски кинопреглед за депортацията на евреите в Скопие през 1943 г. Германски войници, въоръжени с пушки, затварят вратата на вагон с натоварени в него евреи.

Архивни кадри от германски кинопреглед за депортацията на евреите в Скопие през 1943 г. Германски войник (в дясно) с униформа на СС охранява извеждането на евреи от Монопола и товаренето им на гара Скопие.

Архивни кадри от германски кинопреглед за депортацията на евреите в Скопие през 1943 г. Германски офицери и войници от СС на гара Скопие преглеждат списъците на депортираните евреи преди заминаването на влака за Трешлинка.

Архивни кадри от германски кинопреглед за депортацията на беломорските евреи, 20 или 21 март 1943 г. Германски офицер преглежда документите на депортираните евреи на пристанище Лом при качването им на кораб за Виена.

Германски войници и офицери контролират депортацията на беломорските евреи на пристанище Лом, 20 или 21 март 1943 г.

Снимка от футболната среща в Скопие между отборите на „Македония“, Скопие и „Левски“, София през 1942 г. Футболистите на „Македония“ (вляво) с вдигнати ръце за фашистки поздрав. Играчите на „Левски“ (вдясно) отказват да направят фашистки поздрав, поради което са глобени с 10.000 лв. от Българската футболна федерация.

Депортиране на македонските евреи (най-вероятно на евреите от гр. Щип) през 1943 г. Между българските полицаи се вижда германски войник. Най-отляво на вратата на вагона също се вижда германски войник.

Същата снимка, показана по македонската държавна телевизия MKTV Sat. Германските войници са изрязани, за да се разпознава само полицаия в българска униформа.

П р е в о д њ.

455
421

Командващ областта Солун-Егея.
Отделение Военна-Администрация
В.А. полиция/4753 Дръ Ме.

Солун, 2. април 1943 год.

У Д О С Т О В Ъ Р Е Н И Е.

На Българския поданик от еврейски произходъ

РАФАЕЛЪ МОИСЪ КАМХИ

еврейска звезда 41 367, родомъ на 15.12.1870 година въ градъ Битола /България/, живуѣ като търговецъ въ градъ Солунъ улица Птоломеусъ № 16, съ настоящето му се удосто̀вѣрява, че сѣция е изключенъ отъ изселването на евреитѣ отъ градъ Солунъ, съобразявайки се съ предаденото обяснение на царско-българско правителство чрезъ царския български офицеръ за свързка при Главноконандващия Югостока, че казания ще се завърне при първа възможностъ въ България. Същевременно му се разрешава да напусне гетото и да свади еврейската звезда

Настоящето удосто̀вѣрение важи само въ връзка съ личната карта на казания. То губи своята валидность на

15. април 1943 год.

ако не бѣде своевременно продълженъ срока.

за Командващия областта Солунъ = Егея.

Началникъ штаба.

По заповѣдъ.

ДРЪ М Е Р Т Е Н Ъ.

Военно-административенъ съветникъ.

В Ъ Р Н О !

/Печатъ/

ПОРУЧИТЕЛЪ /Печатъ/ адютантъ на Ц.В.Оф. за свързка.

/Печатъ/

Продължено до 1.5.1943 год.

ДРЪ М Е Р Т Е Н Ъ.

/Печатъ/

Продължено до 15.5.1943 год.

ДРЪ М Е Р Т Е Н Ъ.

Удостоверение, издадено от командващия областта Солун-Егея, заверено и подписано от Българския царски офицер за свързка, за сваляне на еврейска звезда № 41 367 на Рафаел Моис Камхи, български евреин и отвеждането му от Солун в България. Солун, 2 април 1943 г. ЦДА

МИНИСТЕРСТВО
НА
ВЪНШНИТЕ РАБОТИ И НА ИЗПОВЪДАНИЯТА
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

София, ... 194 год. 4

№.....

СЛУЖБЕНА БЕЛЕЖКА

*Гамил
9/437*

Поради голъми заслуги къмъ българщината въ Македония въ миналото, и понастоящемъ къмъ Щаба на българския офицеръ за свързка съ германското командуване въ Солунъ, чрезъ намѣсата на Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията и съгласието на бившия Министъръ на вътрешнитѣ работи г. Петъръ Габровски, бѣ разрешено на лицето Рафаелъ Моисъ Камхи, отъ еврейски произходъ, жителъ на гр. Солунъ, да се установи на постоянно мѣстожителство въ София. На Камхи е била издадена лична карта, както и разрешение да остане въ столицата, валидно до края на 1943 г.. Скъиятъ живѣе у семейство К. Трайчеви, ул. Богосмилъ № 25.

Министерството сега моли да се разреши на Р. Камхи да остане и занаяпредъ безпрепятствено въ София, като му се издадатъ необходимитѣ за това документи.

София, 8 декемврий 1943 г.

ГЛАВЕНЪ СЕКРЕТАРЪ,
ПЪЛНОМОЩЕНЪ МИНИСТЪРЪ:

Мур. М. Савов

До Господинъ
Главния Комисаръ по
еврейскитѣ въпроси.

Т у ж ъ:

Ситуацията е била дадена до 31. III. 44 г. Могатъ е разрешението да бѣе арктично и следъ тази дата.

Службена бележка, издадена от Министерство на външните работи и изповеданията за "заслуги към българщината" на Рафаел Моис Камхи, евреин от Солун, за прехвърлянето му в България и уреждане на пребиваването му в София. 1943 г. ЦДА

AFTER THE ELECTIONS

Together with the whole electorate, Britain's new citizens too performed their duty and went to the polls last month. There was, of course,

The truth is that the great majority of the Jews— including those who have found refuge and a new home in this country—were here.

LET US REMEMBER

November 9th, 1938

At this time our minds go back to the events

FORMER POLICE PRESIDENT ARRESTED

Adolf Heinz Beckerle, Police President of Frankfurt from 1933 to 1941, has been arrested, and proceedings have been started against him on suspicion of having taken a leading part in the deportation of Jews in Bulgaria, where he was Ambassador during the war. Beckerle was a prisoner of war in Russia, and was released in 1955.

Съобщение на Асоциацията на евреите бежанци във Великобритания за ареста на Бекерле през 1959 г. с обвинението, че за него „има съмнения, че е имал водеща роля при депортацията на евреите от България”

THE DAILY NEWS

Vol. 67. No. 123

THE DAILY NEWS, ST. JOHN'S, Nfld., SATURDAY, MAY 28, 1960

(Price, 7 Cents)

More Arrests May Follow Eichmann's

FRANKFURT, West Germany (Reuters)— A high-ranking West German official disclosed Friday that a pre-war Frankfurt police chief had been arrested as a result of the capture of accused war criminal Adolf Eichmann and said more arrests probably would arise from Eichmann's detention.

The official, Hesse state prosecutor Fritz Bauer, said he expects Eichmann to provide evidence which will incriminate former police chief Adolf Heinz Beckerle in the deportation of Jews from the Greek provinces of Macedonia and Thrace to concentration camps where most of them were killed.

Beckerle was the second person arrested in West Germany since the capture of Eichmann. Hitler's one-time commissioner for Jews, by Israel.

Hermann Krumei, a former officer in Hitler's S.S. force, was re-arrested Wednesday. He previously had been held on suspicion of being involved in the deportation and extermination of 400,000 Hungarian Jews in 1944 and of having handed 88 Czech

children over to the Gestapo for "special treatment."

DEPORTED GREEK JEWS

Bauer said Beckerle, the German consul in Sofia from 1941 until he was captured by the Russians near the end of the war, was suspected of having taken part in the deportations of between 11,000 and 12,000 Jews from Macedonia and Thrace to the Auschwitz and Treblinka concentration camps.

Most of the Jews were taken to Treblinka— Eichmann's special camp—where 99 per cent of them immediately were gassed or shot, Bauer said.

Beckerle was arrested in September, 1959, following his repatriation, but was released a month later.

Bauer described Krumei as "Eichmann's closest companion and righthand man." The prosecutor said he had been re-arrested because of the danger that he might flee.

Bauer said he planned to go to Israel to discover what he could about Eichmann and his past activities. He said he would be happy if Eichmann "spills a great deal."

Съобщение на в. „Дейли нюз” (28.05.1960) за ареста на Бекерле заради неговата роля при депортацията на евреите от Македония и Тракия

Епилог

В края на това изложение виждаме, че авторът Спас Ташев напълно е постигнал своите цели да изложи обективно историческите факти. Срещу една антибългарска какафония от хули, обиди, клевети, лъжливи митове и фалшифициране на историята, той издигна една стена от железобетон. С хладнокръвие и желязна логика Спас Ташев преглежда десетки исторически документи. В духа на нашата дигитална епоха са добавени не само архивни фотографии, но и снимки от кинопрегледи. Авторът доказва, че по време на Втората световна война Тракия и Македония не бяха неразделна част от България, а земи под германско опекунство. Тамошните евреи не бяха български поданици, а принадлежаха на германския Райх, така че България не можеше да се намеси в тяхна полза. С това се обезсмислят обвиненията срещу България. Въпреки това, аз като евреин смятам, че Република България трябва да се извини за физическото участие на български младежи в депортацията, извършена заедно с германски военни сили. Обаче аз, като свидетел на описаните събития, подчертавам, че никой, никой български водач, няма право да поеме от името на българския народ отговорността за Холокоста във Вардарска Македония и Беломорието през 1943 г.

Самуил Ардити
гражданин на Израел

Самуил Ардити е роден в София през 1935 г. Емигрира в Израел през 1949 г. През 2008 г. издава в Русе книгата "Човекът, който изигра Хитлер. Цар Борис III, гонител или приятел на българските евреи". Самуил Ардити е голям израелски и български патриот. Награден със знака на лавровата златна клонка от външния министър на република България Николай Младенов за заслугите му за обявяване от Яд вашем за Праведник на света на Владимир Куртев.

Спас Ташев е роден през 1967 г. Автор е на голям брой публицистични и научни статии и книги. През 1998 – 2003 г. е Зам.-председател на Държавната агенция за българите в чужбина. От 2006 до 2009 г. е основател и пръв директор на Културно-информационния център на Република България в Скопие. Награден със специалната грамота на Градската библиотека в Скопие за приноса му успешното културно сътрудничество между България и Македония. В момента е съветник в Политическия кабинет на Заместник министър-председателя и министър на финансите Симеон Дянков.